

Nr 2 sommar 2021

SMÅBRUKAREN

Tidskrift för småbrukare, mathantverkare och konsumenter

Är vindkraft framtiden?

Varför Magna Carta fortfarande påverkar

Gensax som växtfördling

SMÅSKALIG EKONOMI

PRODUKTIONSINFORMATION

Småbrukaren är en tidskrift för småbrukare, mathantverkare och konsumenter. Tidningen utkommer med fyra nr/år.

Redaktör:
Jonas Wangsten
Åshammar Prästgården, 664 91 Grums
Tel: 070-588 38 16
redaktionen@sverigessmabrukare.se

Ansvarig utgivare: Jonas Wangsten

Grafisk form och layout: Jonas Wangsten

Insänt material kan komma att kortas och redigeras. För icke beställt material ansvaras ej.

Eftertryck tillåtet efter redaktionens medgivande.

Prenumeration
Tidningen ingår i medlemsavgiften, 400 kr/år, för Småbrukarna. Vill du bli medlem kontakta förbundet. Endast prenumeration, 390 kr/år. Betalas till bankgiro 5334-9494.

Annonsansvarig: Rolf Anderson
rolf@sverigessmabrukare.se

Tryck: Trydells, Laholm

Ordförande
Jonas Wangsten
Åshammar Prästgården, 664 91 Grums
Tel: 070-588 38 16
info@sverigessmabrukare.se

Kassör, Medlemsregister & Kansli
Lena Larson
Torget 3 C, 571 68 Malmbäck
073-8101223 och 070-55 92 769
kansliet@sverigessmabrukare.se

Besök vår hemsida
www.sverigessmabrukare.se

Omslagsfoto:
Morgan Bäckvall

INNEHÅLL

Ledare.....	3
Gästskribent: Det stora fördraget.....	4-6
Betraktelse	7
Politik: Gensaxen	8-9
Ekonomi: Kooperativ.....	10-12
Ekonomi: Lantmäteriet.....	13
Krönika: Nedsättande ord om bönder.....	14-15
Politik: Kamp mot en osynlig fiende.....	16-20
Ekonomi: Lönsahmet i det småskaliga	21
Porträtt: Från högmjolkande kor till genbanksdjur ..	22-23
Debatt: Vi kan inte äta vapen	24-25
Debatt: Tankar kring vår krisberedskap.....	26-27
Notiser	27
Förbundsnytt	28-29
Krönika: Inte en grön våg utan något större	30
Kontaktuppgifter till lokalavdelningar	31

SMÅBRUKARNA
Förbundet Sveriges Småbrukare

VARFÖR TAR VI IN UTLÄNDSK ARBETSKRAFT TILL DE GRÖNA NÄRINGARNA?

I mitten av maj blev jag uppringd av en representant för ett kinesiskt företag som förmedlade arbetskraft till de gröna näringarna. Han hade, på något sätt, fått reda på att jag företräder Småbrukarna. Därför ville han att vi skulle bli deras svenska partner för att förmedla kinesiska arbetare till de svenska jordbruken.

Som argument framhöll han att de thailändare som brukade komma till Sverige inte jobbade lika bra som de kineser som han kunde förmedla. Jag försökte förklara för honom att Småbrukarna arbetar lokalt och främst ser att arbetslösa i Sverige får ta del av säsongjobb inom jordbruk.

Han lät sig nöja med det och önskade trevlig helg.

SVENSK ARBETSKRAFT?

Det här samtalet sätter fokus på något som jag berörde för ett år sedan. Varför väljer svenska odlare eller företag inom skogen att erbjuda säsongjobb till människor från andra länder när det finns arbetslösa i Sverige? Vi har idag procentuellt sett betydligt fler arbetslösa med utländsk härkomst än infödda svenskar. Vad är det som gör att de som kommer hit tillfälligt anses mer attraktiva att anställa än de som redan bor här?

Jag pratar med Olle Göransson som, tillsammans med sin fru Marica, driver Torlfolks gård. Där har man sedan 70-talet

odlat grönsaker. Ganska stora odlingar men ändå småskaligt och med många sorter. Våldigt arbetsintensivt.

– För 20-30 år sedan gick det bra att få tag på ungdomar som ville sommarjobba och göra rätt för sig. Idag är det betydligt svårare att finna några som vill och orkar ogränsa eller skörda en hel dag, berättar Olle.

Det här bekräftas också av Fredrik Gundhe som är VD på Dala kvalitetsskog. De hjälper skogsägare med plantering av gran och tall efter avverkning.

Enligt Gundhe skulle han inte kunna driva företaget utan de utländska arbetarna. Förra säsongen var ett förlorat år då den utländska arbetskraften inte kunde komma.

– Vi försöker ta in personal från Sverige också och har samarbeten med Arbetsförmedlingen men intresset för att jobba med det här finns inte i Sverige, menar Fredrik Gundhe.

Detta trots att företaget säger sig betala en avtalsenlig lön i grunden som tillsammans med ett ackord per planta gör att man tjänar 30-35 000 kronor i månaden före skatt. Förmodligen gäller det den som jobbar hårt vilket thailändarna gör då de är motiverade att tjäna mycket.

LÅNGA ARBETSDAGAR

Lantarbetstidslagen, som trädde i kraft år 1936, reglerade arbetstiden

till 48 timmar per vecka för trädgårdsnäringen. Handelsträdgårdarna såg det som ett hårt slag med tanke på att produktionskostnaderna därigenom höjdes. I en motion som lades fram samma år står bland annat att det ur trädgårdsnäringens synpunkt skulle vara synnerligen olämpligt, om arbetstiden för två veckor i följd under sommarhalvåret skulle nedsäckas till 106 timmar.

Då som nu så var/är det svårt med detaljregler arbetstid för trädgårdsnäringen. Under säsong så måste det bli långa dagar. Tidig morgon och sen kväll för att klara leveranser. Alternativet är många som arbetar. Men med fler anställda så kommer ett ökat ansvar för arbetsgivaren att lära upp alla vilket tar tid. Kanske måste man också tillhandahålla boende för dubbelt så många vilket kan vara svårt.

I denna tidning tittar vi bland annat närmare på olika aspekter av småjordbrukets ekonomi.

JONAS WANGSTEN

Magna Carta har haft stor betydelse i ett historiskt sammanhang vad gäller de mänskliga rättigheterna. Fördraget innehåller en del som kan sägas ha inspirerat till idag gällande grundlagars fri- och rättigheter.

DET STORA FÖRDRAGET

PÅVERKAR OSS MER ÄN VI ANAR

BÖRJADE LIBERALISMEN EGTENLIGEN MED BARONERNAS FÖRSTA KRIG I ENGLAND 1215?

DET ÄR DEN KONFLIKTEN SOM FÖRST GAV UPPHOV I ATT SKYDDA FOLKET GENOM

DOKUMENTET MAGNA CARTA DÄR ALLA HADE RÄTTIGHETER.

DET ÄR SANT ATT DOKUMENTET HADE FÖR AVSIKT ATT GE BARONERNA RÄTTIGHETER.

DET ÄR FÖRSTA STEGET I ATT KUNGENS RÄTTIGHETER INTE VAR ABSOLUTA.

OM MAN SER TIDEN FRÅN DÅ TILL NU SÅ KAN MAN SE EN GYLLENE LINJE, EN RÖD TRÅD.

ATT KUNGAHUSENS MAKT MINSKAT FÖR ATT I FRAMTIDEN BLI HELT OBETYDLIG.

Som alla rättigheter så höll sig inte kronan till Magna Carta utan bröt mot det om och om igen. Dokumentet är bara ord på ett papper, man måste få makten också och det får man genom kamp för de rättigheter man anser att man bör ha. Kampen är kantad av blod, svett och tårar. Idag tar vi dessa rättigheter för givna men glömmer att utan kampen kan man inte behålla rättigheterna. Kanske är det liberalismens svaga sida att vi skulle vara födda med rättigheter som vi inte kan förlora, vi är inte födda med rättigheter.

Jag förstår att formuleringen var kraftfull, speciellt i kontexten av att kungen fått sina rättigheter från Gud. Sett från kungens perspektiv var de som utmanade kungen fredlösa brottlingar som inte hade några rättigheter. Men om de inte hade några rättigheter stod nu kampen mellan dem och Gud och då krävs kraftfulla idéer för att bryta den makten. Det är där som tanken med att man är född med rättigheter ger en styrka att utmana status quo.

TA INTE RÄTTIGHETER FÖR GIVET

Men samma tankar får oss att ta rättigheterna för givna och vi anser att vi ska ha dem kvar men är inte villiga att kämpa för dem. Jag tror att vi måste minnas den långa kamp vi har gått för kampen för våra rättigheter, vad som offrats för att vi ska få dem och vad vi måste fortsätta att offra för att få ha dem kvar. Historien visar hur lätt vi kan förlora dem och hur lätt det är att åter hamna i tyranni och slaveri. Kanske är det historiens gång att pendla mellan demokrati, frihet, tyranni och slaveri.

Det är tydligt att de gamla kungahusen är på väg utför, när vi återigen går mot tyranni så är det inte monarkin som tar över. Idén att styras av en kung är

förlegad, däremot så har baronerna inte förlorat makt. De äger mycket mark, förvisso har de hamnat i skymundan från den nya eliten som har varit bank, finans och de största företagen. Men den marken baronerna äger kommer på nytt bli den stora maktfaktorn när gränsen för tillväxt nås. I en mening så har de gamla kungahusen förvandlats till en baron i tyglar av den nya eliten.

STÄNDIGA UPPROR

Vi lämnade demokratin för länge sedan och har levt med att sakta acceptera den nya elitens tyranni. Bondeupproret 1381 kan sägas vara ett resultat av vad Magna Carta betydde för den vanliga människan. Det resulterade dock i en ännu mera tyrannisk kung, Richard II, som trodde han stod över alla. Det visade sig vara helt fel och 1399 blev han avsatt som kung av sin kusin Henry Bolingbroke. Det satte igång en process som skulle resultera i rosornas krig mellan Lancaster och York ätterna.

Vi är idag ett resultat av den tidigare historien. Den samtid vi lever i har formats under en lång tid. Det visar hur makten svänger från tyranni till slutliga uppror mot den rådande makten. Sedan baronernas uppror 1215 så har det pendlat mellan demokrati och absolut monarki flera gånger.

FINANSEN BLEV MÄKTIGARE ÄN KUNGARNA

Den skotska frihetskämpen William Wallace lär ha drivits till sin kamp av att ha haft en bakgrund som simpel brottling. Kampen mot den engelska makten blev för hans egen skull. Därmed inte sagt att det var det enda som motiverade honom eller att hans brott var helt oprovcerat från engelskt håll. På samma sätt var de nya godsägarna i kolonierna på 1700-talet motiverade för sin egen vinning och inte motiverad för allas frihet. Liberalismens idéer blev ett sätt att få folket att kämpa för den nya eliten mot den gamla.

Sir William Wallace, född omkring 1270 var en skotsk nationalhjälte och Skottlands regent 1297–1298. År 1296 hade den engelske kungen Edvard I ockuperat Skottland vilket fick William Wallace att året därpå leda en revolt.

Wallace tvingades fly, men tillfångatogs och fördes till London där han avrättades. Han blev han hängd, fick inälvorna urtagna, och – fortfarande vid liv – halshuggen och därefter styckad. Avrättningen av Wallace kom att etablera denna avrättningsmetod som standardstraff för förräderi i England.

På 1600-talet var England en kort period republik där parlamentet vann över monarkin. Någonstans i den processen började den nya eliten i smyg ta över. Finans blev mäktigare än kungarna.

När liberalismen tog fart på 1700-talet så var det med kraft av Magna Carta men det var de nya baronerna som tog upp kampen för sin egen vinning. Jag anser att det viktigaste när man tittar bakåt i historien är att inte idolisera de som historiskt tagit upp kampen för frihet. Idéerna om allas frihet har fått människor att kämpa för vad de trodde var sin egen frihet men som egentligen endast var att byta en tyranni mot en annan och med det ersätta den gamla eliten mot en ny. Inte ens demokratin har inneburit frihet utan tyranni under byråkratin.

“GRÖNTVÄTTNING” SOM DIMRIDÅ

Dessa idéer är inte fel i sig. Rätta idéer kan användas i nya elitens syften men det gör inte idéerna till fel utan man måste bara rannsaka syftet. Vi står idag inför ett helt nytt skifte där det som en gång var den nya eliten är att betrakta som det gamla. Denna elit är på väg att kollapsa och jag tror att de nya idéerna kommer att vara hållbarhet, grön rättvisa och miljö som kommit att användas av en ny elit för att böja folket till en ny tyranni. Det gör inte att idéerna är fel utan att vi måste vara på vår vakt hur dessa idéer används och vems maktintressen som drar nytta av dem.

Det är bland annat genom s.k. greenwashing som idéerna böjs åt den nya makteliten som vill ta över genom att grönmåla sina intressen. När vi går mot en kollaps av “business as usual” så har de gamla baronerna mycket mark som återigen kommer att bli en maktfaktor. Jag tror dessa kommer att påpeka att dagens

system är ett slaveri åt de multinationella företagen. Allt är inte som det ser ut och idéer om frihet är inte samma sak som att vi uppnår dem.

Alla rättigheter kräver kamp för att uppnås och kamp att fortsätta, när vi tar rättigheterna för givna förlorar vi dem. När vi blir för bekväma drivs vi i tyranniet. Sedan romerska imperiet så har det varit känt att mat och skådespel är det enda som krävs för att massorna ska acceptera tyranni. Ge dem lite valfrihet, mätta deras magar och ge dem underhållning så sväljer folket att de egentligen är slavar åt eliten. Folket väljer därmed fångenskap istället för frihet.

MARKINNEHAVETS BETYDELSE

Jag tror inte på anarkism, liberalism, demokrati, socialism eller kapitalism utan de är alla olika ideologier där någon form av elit styr som inte vill att vi ska vara fria. Idén att styras av en kung är ute. Man kan fråga sig varför vi har dessa låtsasmonarkerna utan makt. De spelar ett skådespel för den eliten som tog över med industrialiseringen. Däremot sitter många av de gamla adliga familjerna på mycket makt och när feodalismen kommer tillbaka så kommer även dessa familjer sitta på mycket av makten.

Vi andra blir livegna, alternativt bönder, underkastade de största markägarna. Det är när nuvarande finansiella system faller som det blir tydligt hur ägandet egentligen är koncentrerat och hur lite världens rikaste personer egentligen äger. Det är på ett sätt vackert styrt av den gamla eliten som har lyckats dölja hur mäktiga de fortfarande är. I en hållbar värld kommer de att återta makten. Kungahuset är ute ur spelet men inte de gamla anrika och adliga ätterna.

Frågan är om de har lärt sig något från

den ryska revolutionen? Har de gjort det kommer de ta rollen av att ge till de svaga men om de inte har lärt sig från historien och lever uppe i skyn så driver de fram en revolution av livegna som försöker överleva medans de största markägarna lever ett lyxliv i ohållbarhet eftersom det är den stora massan som måste bära den ekologiska kostnaden. Den framtiden vi står inför kommer att innebära en stor ekologisk kollaps och det är underklassen som är förloraren.

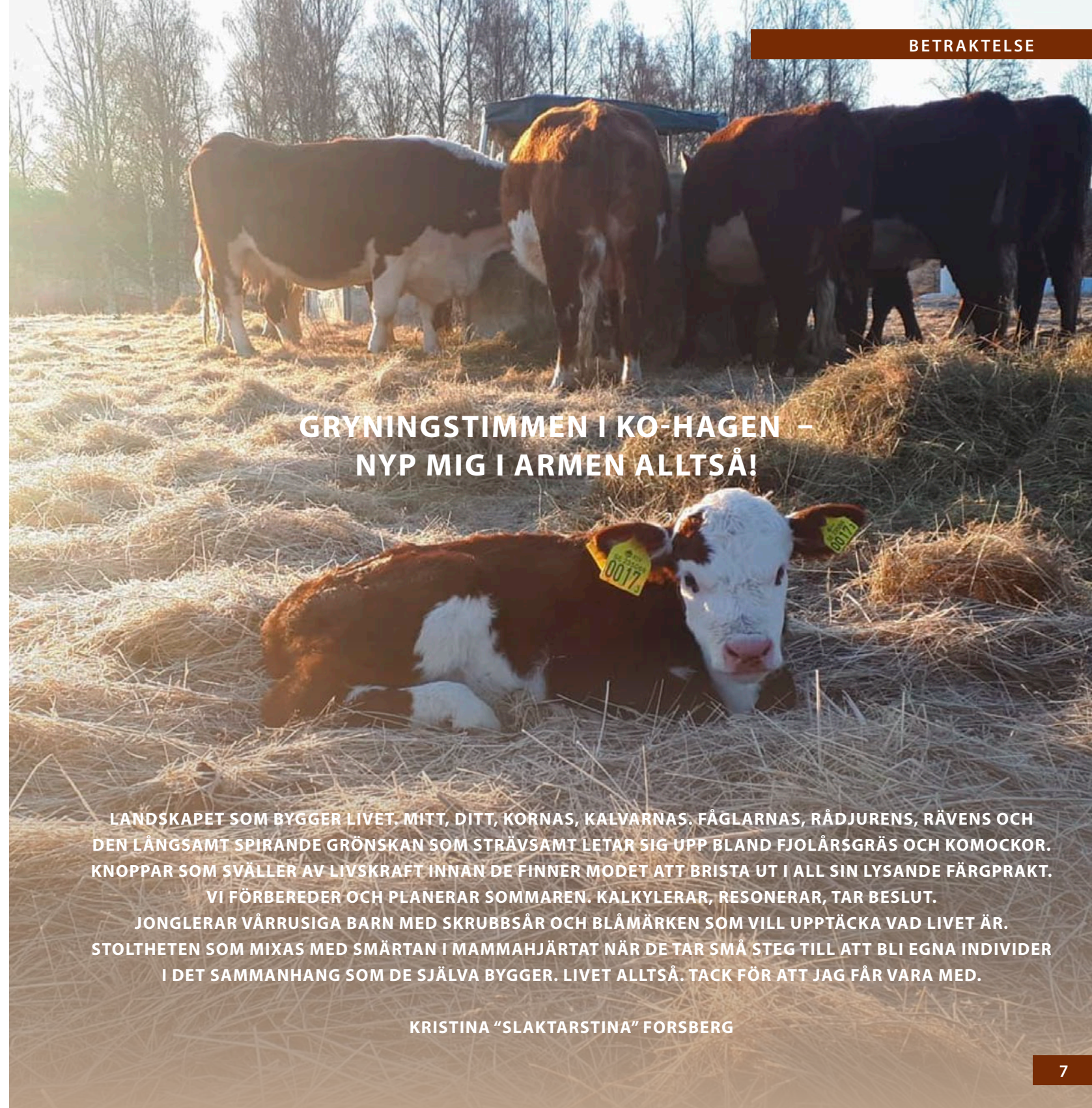
LIKHETERNA FÖRENAR INFÖR BYGGET AV EN GEMENSAM GRUND

Vill den nya eliten, främst de gamla feudala godsägarna, undvika att massorna gör revolt mot dem måste de humanistiskt dela med sig. Det ligger på hur de agerar om det blir en revolution eller om historien äntligen har lärt dem något. I den egenskapen har socialismen och marxismen hela tiden varit en förlängning av liberalismen och hade inte fått genomslag om det inte var för idéerna som kom med Magna Carta 1215 i England och baronernas första krig.

Oavsett vilken politisk ståndpunkt man än har idag så är mycket av dessa konsekvenser av det som startades för mer än 800 år sedan. Det är ett faktum som oftast glöms bort när man fokuserar på det som skiljer olika politiska åsikter istället för att titta på det vi har gemensamt. Att titta längre bak i historien är ett bra sätt att se att likheterna förenar oss mer än det som är olikt och det är detta vi måste börja se för att kunna bygga ett samhälle med gemensam grund.

NIKLAS SJÖGREN

Samhällsdebator

GRYNINGSTIMMEN I KO-HAGEN – NYP MIG I ARMEN ALLTSÅ!

LANDSKAPET SOM BYGGER LIVET. MITT, DITT, KORNAS, KALVARNAS, FÅGLARNAS, RÅDJURENS, RÄVENS OCH DEN LÅNGSAMT SPIRANDE GRÖNSKAN SOM STRÄVSAMT LETAR SIG UPP BLAND FJOLÅRSGRÄS OCH KOMOCKOR. KNOPPAR SOM SVÄLLER AV LIVSKRAFT INNAN DE FINNER MODET ATT BRISTA UT I ALL SIN LYSANDE FÄRGPRAKT. VI FÖRBEREDER OCH PLANERAR SOMMAREN. KALKYLERAR, RESONERAR, TAR BESLUT. JONGLERAR VÅRRUSIGA BARN MED SKRUBBSÅR OCH BLÅMÄRKEN SOM VILL UPPTÄCKA VAD LIVET ÄR. STOLTHETEN SOM MIXAS MED SMÄRTAN I MAMMAHJÄRTAT NÄR DE TAR SMÅ STEG TILL ATT BLI EGNA INDIVIDER I DET SAMMANHANG SOM DE SJÄLVA BYGGER. LIVET ALLTSÅ. TACK FÖR ATT JAG FÅR VARA MED.

KRISTINA “SLAKTARSTINA” FORSBERG

ÄR GENSAX VÅR FRAMTID?

Den gångna vintern satte käppar i hjulet för mycket av höstsådden och då främst vetet. Det här är dock inget nytt. Redan under mitten av 1800-talet började man odla höstvetet som gav ett bra ekonomiskt utbyte vissa år. Problemet var då som nu att vetet är extra väderkänsligt. Speciellt höstvetet då man inte visste om vintern skulle bli mild eller sträng. Det är därför som höstsådd säd kallas för "ångersäd".

Nu i vår är det säkert många som ångrar sin höstsådd. På jordbruksgymnasiet Lillerud konstaterar rektor Anders Westlund att fälten med modernt vete måste sås om. Men ett hektar lyser ändå grönt. Det är värmlands lantvete som spirar ordentligt.

– Det är egentligen inte så konstigt. Gamla lantsorter är anpassade till det klimat som vi har, säger Anders.

Värmlands lantvete är en korsning mellan en vinterhärdig värmländsk sort och högavkastande engelskt vete. Värmlands lantvete kallas också "Sammetsvete" på grund av sina luddiga ax. En normal avkastning i biomassa för detta vete är 4 ton kärnor och 10 ton halm per hektar.

Men det är inte bara på Lillerud man provar Värmlands lantvete. På Åshammar trädgård påbörjade man 2020 en försöksodling i samarbete med bageriet Artisan bread i Karlstad. Även här ser man att värmlandsvetet har överlevt vintern men att angränsande höstvetet dukade under. Det blev som det heter – utvintrat.

Viktoria Janovskis på Åshammar trädgård har tidigare jobbat med klimatanpassning på SMHI. Under torkåret 2018 visade det sig att äldre lantsorter klarade sig bättre än de moderna.

– Det har djupare rötter och tar upp vatten och näring effektivare, säger Viktoria.

Sveriges bästa bagare Gustav Fagerman och kollegan Mattias Dröschmeister flankerar Viktoria Janovskis inför sådd av Värmlands Lantvete

SMAK OCH HÄLSOASPEKTER

I ett fyraårigt projekt undersöker forskare på SLU tillsammans med branschfolk möjligheter med gamla spannmålssorter

Dessa har en bredare genetisk variation än moderna spannmål och anses vara mer resilianta mot miljövariation.

Förädlingen av spannmål har traditionellt haft fokus på avkastning, sjukdomsresistens och industriell bakkingskvalitet, medan hälsoaspekter, smak och andra kvalitetsaspekter varit mindre centrala.

Resultaten från projektet förväntas bidra till en ökning av både produktion och konsumtion av ekologiska kulturspannmål.

NY TEKNIK HÄGRAR

Så då är frågan hur vi skall kunna odla spannmål som klarar olika typer av väder betydligt bättre än de moderna sorter som

dominerar åkrarna idag? Småbrukarna har i många år varit mycket kritiska till GMO. På samma sätt har vi en avvaktande hållning till NANO-tekniken där partiklarna är så små så de går genom cellväggar och där vi inte vet vad resultatet blir.

De senaste åren har vi fått ytterligare en teknik att förhålla oss till – gensaxen.

NOBELPRIS I KEMI

År 2012 upptäckte Emmanuelle Charpentier och Jennifer A. Doudna. CRISPR/Cas9, den så kallade gensaxen. Ganska direkt började metoden användas både inom medicintekniken och växtforskningen. 2020 fick de Nobelpriset.

Men vad är då gensaxen? Ja, som förra sidans bild visar så är det en teknik som klipper, byter ut eller stänger av bitar av arvsmassa, alltså DNA. CRISPR står för "adresslapparna" som får ingreppet att ske på rätt ställe, och enzymet Cas9 utgör själva "saxen". Genom rätt utformning av adresslapparna kan forskarna göra en förändring i arvsmassan på en viss organism mycket mer precist och enkelt än tidigare. Här tillsätts alltså inget främmande genetiskt material vilket är fallet med GMO.

FORSKARE PROTESTERAR MOT EU

För något år sedan beslutade Europadomstolen att alla CRISPR-grödor ska räknas som GMO.

– Det är så korkat. Hela vetenskapssamhället gick i taket. Vad ska vi ha växtforskning till om vi inte kan leverera något? Det är som om cancerforskare tog fram botemedel mot cancer men inte fick använda det, menar Stefan Jansson, forskare vid Umeå Universitet. Samma universitet som Charpentier jobbar på.

Stefan Jansson ser ingen risk med att vara inne och peta i växternas DNA på det här sättet. Människan har i många tusen år ägnat sig åt växtförädling, säger han. Vi har valt ut grödor med goda egenskaper och odlat fler av dem eller korsat dem med varandra. Nu kan vi nå samma resultat med bättre precision och mindre okontrollerbara sidoeffekter.

Jag undrar hur Stefan tänker. Växtförädling för Småbrukarna är att låta naturen avgöra vad som fungerar. Att inte vara inne och peta i växter och djurs gener. Gensaxen är ytterligare ett sätt att göra detta.

Stefan Jansson, med ett förflutet i Naturskyddsföreningen, har valt att bara ägna sig åt grundforskning och inte växtförädling, eftersom han då skulle kunna anklagas för att ha ekonomiska intressen. Den egna forskningen handlar i stället om hur träden vet att det är höst och då får gula blad. Lite mindre kontroversiellt...

SÄKER VÄXTFÖRÄDLING

Gensaxen är det absolut säkraste alternativet för växtförädling, menar Ester Hertegård, ledarskribent Land Lantbruk.

– Att genteknik behövs för att säkra framtidens matförsörjning är många eniga om. Vi behöver till exempel grödor som tål klimatförändringarna bättre, säger Dennis Eriksson, forskare vid SLU:s institution för växtförädling.

Värmlands lantvete är ett bra svar till Dennis och Ester menar jag. Naturlig växtförädling kanske går lite långsammare men är å andra sidan helt säker från avarter som vi inte vet konsekvenserna av. På köpet så får vi grödor som klarar både torka och blöta. Precis som verkligheten visar.

JONAS WANGSTEN

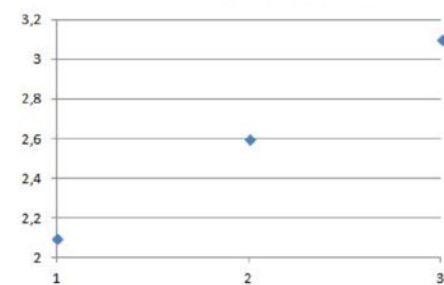
TANKAR OM PRISSÄTTNING I KOOPERATIV

Jag tänkte att jag skulle skriva lite om Kooperationer och, genom ett påhittat exempel, försöka illustrera ett problem. Problemet gäller inte bara kooperativa bolag, men det är vanligare att detta problem uppstår inom Kooperationer än inom aktiebolag.

Tänk er att tre bönder startar en Kooperation tillsammans. Kooperationens uppgift är att köpa in den vara som de tre bönderna producerar och sedan förädla och sälja varan vidare. Vi tänker oss att de tre bönderna producerar exakt lika mycket av varan. Det gör det lite enklare att räkna, men det har ingen egentlig betydelse för principen.

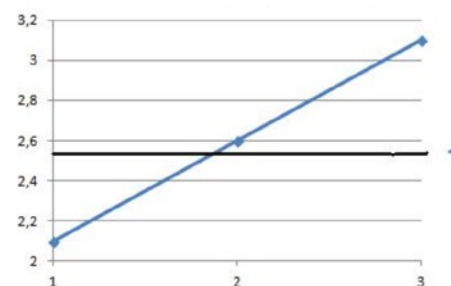
De tre bönderna producerar, som sagt, exakt lika mycket av varan, men av någon anledning är det olika dyrt för Kooperationen att hantera de tre olika böndernas varor. Det kan bero på att de tre bönderna har sina gårdar på olika långt avstånd från den fabrik där varan förädlas. Detta gör att de tre olika böndernas varor har olika värde för Kooperationen.

Vi tänker oss att värdet på den första bondens vara är 2,1 kronor, den andra bondens vara är värd 2,6 kronor och den tredje bondens vara är värd 3,1 kronor.

Bönderna har via sin Kooperation gjort ganska stora investeringar. Dessa investeringar måste finansieras genom att Kooperationen har en positiv marginal på, låt oss säga, 15 öre per kilo vara. I sann kooperativ anda har de tre bönderna kommit överens om principen om att alla leverantörer till Kooperationen ska ha samma betalning. Därför betalar Kooperationen 2,55 kronor till alla tre leverantörer vilket markeras av det svarta strecket i diagrammet nedan.

Det innebär att Kooperationen gör en förlust på $2,55 - 2,10 = 0,45$ kronor på den första bondens leverans, en vinst på 0,05 kronor på den andra bondens leverans och en vinst på $3,10 - 2,55 = 0,55$ öre på den tredje bondens leverans. Summa summarum blir det en total vinst per kilo vara på 0,15 kronor.

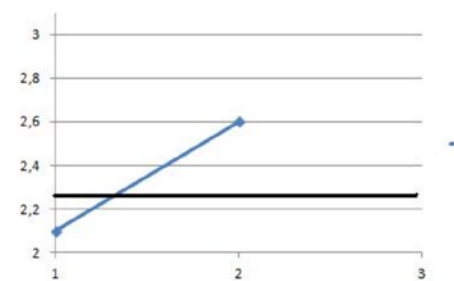
EN NY AKTÖR KONKURRERAR

Allt är frid och fröjd i den lilla Kooperationen. Men så dyker en konkurrent upp. En ny aktör som försöker slå sig in på marknaden ser att den tredje bonden får för lite betalt för sin vara. Genom att erbjuda den tredje bonden ett pris över 2,55 kronor så kan den nya

aktören erbjuda den tredje bonden en bättre affär. Notera att detta kan den nye aktören göra utan att för den delen behöva vara effektivare eller ha bättre förmåga att skapa mervärde i förädlingen än Kooperationen. Genom att erbjuda den tredje bonden ett pris på – säg – 2,60 så gör den nye aktören ändå en vinst på 50 öre per kilo vara. Den nye aktören kan bjuda så högt som 2,95 kronor och ändå ha samma marginal som Kooperationen. Det finns alltså en rejäl krigskassa för den nye aktören att använda för att få den tredje bonden att lämna Kooperationen.

Ett tag orkar bönderna i Kooperationen hålla ihop och vara solidariska, men till slut händer något som gör att den tredje bonden vill, eller känner sig tvungen, att lämna de två andra åt sitt öde. Vad händer då?

Nu har Kooperationen bara två leverantörer.

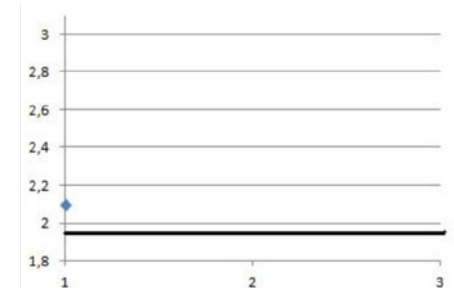

För att fortfarande generera 15 öre i marginal per kilo vara så måste priset som dessa båda bönder får sänkas till 2,275 kr per kilo vara. Kooperationen förlorar 0,175 kr på den första bonden men tjänar 0,325 kr på den andre bonden. Nu blir skillnaden i pris mellan den tredje bonden

som lämnade Kooperationen och vad de två som är kvar, ännu större. Den tredje bonden får ju någonstans mellan 2,55 kr och 2,95 kr i betalning och de två som är kvar i Kooperationen får se sin betalning sänkt från 2,55 kr till 2,275 kr.

En annan sak som händer är nu att den andra bonden helt plötsligt blir attraktiv för den nye konkurrenten på marknaden. Han, eller hon, har ju en vara som är värd 2,60 kr, men får bara 2,275 kr betalt. Genom att erbjuda den andra bonden någonstans mellan 2,275 kr och 2,45 kr kan den bonden lockas att lämna Kooperationen utan att den nye aktören behöver pruta på sin marginal eller för den delen tvingas bli effektivare.

Förr eller senare kommer även bonde nr. två att lämna. Kvar står Kooperationen med en enda leverantör.

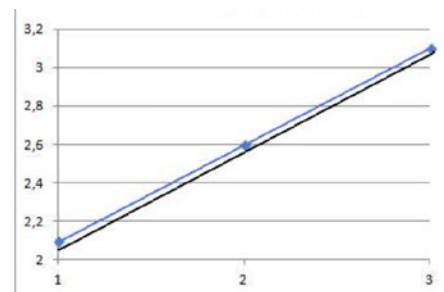

Denne leverantör får nu 1,95 kronor per kilo vara. Allt annat lika har han eller hon fått se sitt pris sjuka från 2,55 kr/kg till 1,95 kr/kg sedan Kooperationen startades. Notera att detta har skett utan att marknadspriset har förändrats eller med hänsyn tagen till att Kooperationen antagligen också har fått svårare att upprätthålla sina marginaler, nu när det finns en konkurrent som på den marknad där den förädlade varan säljs.

Den kooperativa modellen med samma pris till alla leverantörer fungerar

alltså i en marknad där det inte finns, eller tilläts, konkurrens. Men så snart det dyker upp konkurrenter som inte behöver erbjuda alla sina leverantörer samma pris så kommer Kooperationen sakta men säkert att gå mot ett öde där bara de leverantörer som är minst lönsamma för Kooperationen finns kvar.

Den enda lösningen på detta problem är att så snabbt som möjligt överge tanken om samma pris till alla och införa en prismodell där de olika leverantörerna har olika pris men där Kooperationen har samma marginal på de olika leverantörerna. I detta fall 5 öre. Den första bonden får 2,05 kr/kg, vilket är bättre än 1,95 som är det han eller hon skulle ha fått när de två andra leverantörerna lämnat Kooperationen. Den andra bonden får 2,55 kr, vilket är bättre än de 2,275 kr som han eller hon skulle ha fått om den tredje bonden skulle ha lämnat. Den tredje bonden får 3,05 kr, vilket innebär att en konkurrent som vill locka över honom, och ändå ha 0,15 kronor i marginal per kg, måste vara tio öre mer effektiv per kg vara än vad Kooperationen är.

Det är inte omöjligt, men det är betydligt svårare än vad som är beskrivet ovan, där en konkurrent kan locka över den tredje bonden utan att behöva vara effektivare.

Den nye konkurrenten kan till och med lyckas även om den är ineffektivare

och lyckas sämre i förädlingen än vad Kooperationen gör.

Lika pris till alla leverantörer i en Kooperation är en helig ko för många. Det ligger i den solidariska rättvisetanke som många förknippar med Kooperationen. Men, som jag har försökt illustrera så är alla förlorare på en sådan modell. Den som får ta den största smällen är de medlemmar och leverantörer som är kvar när alla andra har lämnat Kooperationen. De kommer att ha sämre betalt än alla andra och de kommer troligtvis också att stå som ägare till en konkursad Kooperation.

Ofta är det just dessa leverantörer som, av naturliga orsaker, slåss mest för principen om "samma pris". I stället borde dessa leverantörer vara de som är mest måna om att alla, inte har samma pris, utan rätt pris. Genom att ge alla leverantörer inom en Kooperation rätt pris så skyddar man Kooperationens fortlevnad och därmed möjligheten att betala alla leverantörer ett högre pris på lång sikt.

Jag gissar att detta är svaret på den fråga som jag fick så många gånger när det var som mest turbulent på mejerimarknaden här i Dalarna. "Hur sjutton kan Grådö mejeri och Gefleortens mejeriförening betala bättre till sina leverantörer än vad stora starka Arla kan? Hur kan de vara så mycket effektivare?"

Kanske är de inte alls effektivare, kanske utnyttjade de bara de faktum att vissa av Arlas leverantörer i Dalarna hade fel pris på sin mjölk i förhållande till dess värde.

MARTIN MORAUS

Bonde i Orsa, Dalarna

Texten har tidigare varit publicerad på Martins blogg [Bonde på riktigt på land.se](#)

FÖRDELAR MED KOOPERATIV

Ett kooperativt företag står för jämlikt och demokratiskt ägande och styrning. Varje medlem representerar en röst vid den årliga stämman.

ENTREPRENÖRSKAP I TIDEN

Allt fler vill se företag ta större samhällsansvar och återinvestera vinst i verksamheten. Användarnas behov blir den främsta drivkraften – vinsten blir ett medel för att göra detta på bästa sätt. Här passar kooperativ bra som affärsmodell.

I Sverige finns ingen specifik företagsform för Kooperation, men ekonomisk förening är den mest använda formen. Aktiebolag förekommer också.

KOOPERATIVA VÄRDERINGAR

Kooperativa företag bygger på värderingarna självförsörjning, personligt ansvar, demokrati, jämlikhet, rättvisa och solidaritet. Etiska värden som hederlighet, öppenhet, socialt ansvar och omsorg om andra är också viktigt att tro på för den som är delägare/medlem i ett kooperativt företag. Tillsammans formar detta de kooperativa principerna som är internationellt fastlagda. Dessa utgör riktlinjer för hur kooperativ kan omsätta värderingar till handling.

LOKALT SAMHÄLLSANSVAR

Konkurrenten (AB) i artikeln på förra uppslaget erbjuder olika ersättningar beroende på avstånd (transport av vara) vilket i ett marknadstänk är logiskt. Således får bonden närmast förädlingsanläggningen mer betalt. En konsekvens kan vara att glesare bygger utarmas allt mer.

En annan konsekvens då kooperativet väl fått kasta in handduken är att prisbildningen kan förväntas försämrats radikalt för bonden. Ett AB syftar trots allt till att maximera avkastningen till dess aktieägare. Men kanske dyker det upp en tredje aktör som sätter press på AB?

Jag tycker att det är lätt att begripa resonemanget kopplat till storskalighet så som Arla som i grunden är medlemsägt men agerar mer likt ett vanligt företag. De bedriver sin verksamhet på marknadsmässiga villkor. Olönsamma enheter kommer att avvecklas.

Kooperativet dras med dubbla affärsmodeller, dels måste man likt AB vara marknadsmässiga men man ska också leverera medlemsnytta. Medlemsnyttan försvårar avveckling av olönsamma enheter.

Därutöver säger artikeln inget om den lokala ekonomin. Tittar man på bensinbolagen och att man t.ex. fyller sin tank på finskägda St1:s automatstation betyder det samtidigt att betalningen direkt lämnar regionen. Om du istället tankar på OK Värmlands bemannade stationer är det lite dyrare. Men en del av betalningen går till bl.a. löner och kapitalet cirkulerar därför kvar i länet.

Kooperativa företag har genom historien visat att de är hållbara över tid, jämfört med icke-demokratiskt ägda verksamheter. Med företag som står på en stabil grund, tar samhällsansvar, återinvesterar sin vinst i verksamheten och arbetar långsiktigt klarar vi samhällskriser bättre.

LEIF TYRÉN

Verksamhetsledare, Coompanion Värmland

FUNGERAR STORA KOOPERATIV?

För snart fyrtio år sedan, när jag diskuterade med byskolans lärare, så undrade han vad det var för fel...

“Förut, när vi hade standardmjölk så var det kanske en eller två elever som inte drack mjölk. Nu, när vi bara har lättmjölk, så är det en till två elever vid varje bord som inte dricker mjölk. Varför är det så?”

Jag blev intresserad och tog kontakt med Arlas säljare i Halmstad och fick försäljningsfigurer. Det visade sig att i Lättmjölkskommuner var mjölkkonsumtionen i skolan hälften av vad som var fallet i Standardmjölkskommuner!

ATT VARA RÄDD OM SIN KÄRNVERKSAMHET

Arla trodde sig vara smarta då man genom att lyssna på debatten och (dessutom!) subventionerade lättmjölken till skolorna, för då kunde man göra dyrare produkter av fett. Kortsiktigt tänkte man kanske rätt, men själva affärsidén – Mjölk – sköt man i sank. Informationen lämnade jag till flera på Arla och givetvis säljaren i Halmstad som hjälpt mig med uppgifterna.

Fem år senare tog de bort prissubventionen på lättmjölken. De är inte direkt snabbfotade.

Så i början av 1990-talet hade jag förlorat det mesta av tilliten till svensk jordbrukskooperativ verksamhet. Må Arla vila i frid, den dagen då företaget återfår sitt gamla danska namn MD Foods. Hur svensk livsmedelsförsörjning skall gå till framöver blir en fråga för fler än mjölkdrickarna i skolmatsalen...

THOMAS GUNNARSSON

Sekreterare, Familjejordbrukarna

VAD ÄR EGENTLIGEN EN BÄRKRAFTIG ENHET? LANTMÄTERIET UNDER LUPP

Fastighetsindelningen har aldrig varit statisk. I princip har utvecklingen styrts av två krafter, diametralt motsatta varandra. Å ena sidan har enheter genom arv eller köp delats upp och styckats sönder, så att de till sist kan ha blivit svåra att utnyttja. Å andra sidan har statsmakterna vid upprepade tillfällen ställt krav på rationellare indelning av marken. Detta var till exempel anledningen till skiftesreformerna. De skapade möjligheter för bärkraftigare enheter som det kallades.

VILLKOR FÖR FASTIGHETSBIKDNING

Från mitten av 1900-talet har en motsvarande markpolitisk styrning pågått, inriktad på jord- och skogsbrukets rationalisering. Inom jordbruket har fastighetsbildning varit ett verktyg för att genomföra den fastlagda jordbrukspolitik. Samma syfte hade lantbruksnämndernas tillämpning av jordförvärvslagen. Jordbrukspolitik fick i början av 1990-talet en ändrad inriktning. Kravet på sammanläggning vid jordförvärv togs i princip bort. Det statliga stödet till strukturrationaliseringen inom jordbruket upphörde i stort sett.

Fastighetsbildningslagen säger att varje fastighet som nybildas eller ombildas

skall bli varaktigt lämpad för sitt ändamål med hänsyn till läge, storlek och övriga förutsättningar.

Frågan infinner sig då varför Lantmäteriet fortsätter på den inslagna linjen och inte anser att en mindre jordbruksfastighet skulle kunna vara en bärkraftig enhet.

SAMHÄLLET FÖRÄNDRAS

I denna tidning kan du läsa om att det går att bedriva en lönsam grönsaksodling på några få hektar. Detsamma skrev Inger Olausson om i förra tidningen.

Vid Lantmäteriets bedömning borde hänsyn tas till möjligheterna att kombinera företaget med annan verksamhet. Särskild hänsyn bör också tas till att sysselsättning och bosättning i glesbygd främjas.

De traditionella lantbruksnäringarna kan idag ofta inte ensamma ge den sysselsättning som fordras för att landsbygden ska kunna leva. Många väljer att bo och bruka en mindre fastighet på landsbygden samtidigt som de har en väsentlig del av sin utkomst från någon annan verksamhet. Denna utveckling förutsätter dock att det finns tillgång till fastigheter som i storlek och läge svarar mot de önskemål som människor har.

Jag pratar med lantmätare Robert Brook som säger:

– Detta kan åstadkommas genom att den enskilde ges större möjlighet att anpassa sin fastighet till egna särskilda önskemål. Förutsättningen är att den sökande kan argumentera för sin sak. Den enskildes önskemål bör alltså ges ett större spelrum vid dagens fastighetsbildning.

BRIST PÅ LANTMÄTARE

Sedan några år har Lantmäteriet centraliserats. Dina föräntningar handläggs från en annan del av landet och lokalkännedomen har försvunnit. Man motiverar det med jämlikhet. Jag menar att det nya innebär att alla skall få det lika dåligt. Handläggningstiden och kostnaden har ökat markant. Krister Holmstedt beskriver det så här:

– Jag köpte 6 ha skogsmark av en granne. Skogsskiftet var som en egen markbit, helt avskilt från övriga fastigheten. Det ligger i direkt anslutning till min egen fastighet som det fastighetsreglerats till. En i en lekmans ögon mycket enkel föräntning men som tog Lantmäteriet 14 månader och kostade ca 70 000 kronor

JONAS WANGSTEN

LANTMÄTERIET

VARFÖR ÄR DET ACCEPTERAT ATT DRIVA MED BÖNDER?

När jag var liten så läste min far en universitetskurs i etnologi på distans. Han ville som 40-åring komplettera sitt arbete som biologilärare med svensk folklivskunskap. En eftermiddag när jag kom hem från skolan så satt Jan-Öjvind Swahn i vår soffa. Han skulle examinera min far. Jag kände igen honom på hans märkliga tvådelade glasögon som jag hade sett på TV i programmet Fråga Lund. Jan-Öjvind var folklorist och docent i etnologi vid Lunds universitet. Hans skrev åtskilliga böcker i ämnet folklore som på den tiden var synonymt med etnologi eller som det då hette – folklivsforskning.

FOLKLORE BLEV ETNOLOGI

Folklivsforskningen fick fart med de nationalromantiska strömningarna under 1800-talet, eftersom det var viktigt med en tydlig landsidentitet, med ett kulturarv, en delad historia och gemensamma traditioner.

Institutet för folklivsforskning var beteckningen på en avdelning vid Nordiska museet. Verksamheten var knuten till den så kallade "Hallwylska professuren", en donation av Walther och Wilhelmina von Hallwyl. Makarna Hallwyl är dock mest kända för sitt hem på Hamngatan i Stockholm som idag är museum.

Professurens ämne hette till att börja med "Nordisk och jämförande folklivsforskning". Syftet med folklivsforskning var att bevara den gamla traditionen som utgjordes av bondesamhället innan industrialiseringen kom på 1870-talet. Man fokuserade på hur bönder levde, vilka resurser de hade och vilka verktyg de använde sig av. Forskningen hade ett drag av glorifiering och en vilja att konservera den tid som varit. Eller som Stefan Löfven sa: "Jag är helt övertygad om att vi alla vill se att hela landet överlever, inte minst när storstadsbor åker ut och ska koppla av på landsbygden.

Med tiden ändrades samhället och därmed kom folklivsforskning att utvecklas till etnologi. Namnbytet kan ses som att det folkloristiska försvann.

FORSKNING MED ANNAN INRIKTNING

Jag kontaktar Mats Utas på Uppsala Universitet. Han är professor i kulturanthropologi vid Institutionen för etnologi. Han berättar att det idag i stort sett inte finns någon folklivsforskare som intresserar sig för "allmogen" trots att den fortfarande genomsyrar vårt samhälle. Hans egna pågående projekt handlar om cirkulär migration i Västafrika och "metodologiska och etiska frågor kring användandet av forskningsassistenter i konfliktforskning". Sverige lyser med sin frånvaro. Samma bild får jag när jag kontaktar andra etnologer på till exempel Göteborgs Universitet.

Uttrycket "att tala med bönder på bönders vis och med de lärde på latin" blir allt mer tydligt. De lärde pratar fortfarande "latin" och distanserar sig från verkligheten i Sverige. Jag undrar varför våra skattepengar skall gå till att forska kring situationen i Västafrika när det finns mycket att studera i Sverige.

Det finns en stor risk att dagens situation med slitningar mellan stad och landsbygd inte analyseras av de som egentligen är satta att göra det. De verkar tyvärr vara mer intresserade av att studera stadens befolkning när forskningsprojekten väl berör Sverige.

GUBBSKÄMTANDE BONNLÄPP

Sveriges Televisions folkära program Mästarnas Mästare utspelade sig i år på natursköna Bjärehalvön i nordvästra Skåne. Här tävlar utvalda idrottare som har avslutat sin framgångsrika karriär. Vissa avslutade sin mycket fysiska sport helt nyss och är därmed väldigt vältränade. Andra är mer till åren komna och kanske inte höll på med en konditionsidrott.

Det här tar Aftonbladet fasta på när de proklamerar: "Men reglerna är svartvita: antingen är pensionärsrutan ikryssad eller inte, så nu får vi se en gubbskämtande bonnläpp kämpa mot topptränade atleter."

Personen de syftar på är världens bästa kusk i fyrspann, Tomas Eriksson. En bonde från Grevie mitt på Bjärehalvön, som har kombinerat 150 mjölkkor med att vinna fyra VM-guld och hållit 12 elittränade hästar. Hans bror Peter Eriksson är ryttare och har deltagit i fem Olympiska spel med en silvermedalj som bäst. Även han en bonnläpp...?

FRÅN BONDKOMIK TILL LYTESKOMIK

Hur kommer det sig att det finns så många nedsättande ord och företelser för just yrket bonde? Och varför är det helt ok att skämta om landsbygdsbon?

Inte säger vi väl advokatlurk, läkarfångare eller svetsarpermis? Men om man sätter bonde framför dessa uttryck så är de vedertagna. Varför?

På TV kan vi se program som de moderna "Ut i bögd" eller "Leif och Billy" och från 90-talet minns vi "Ronny och Ragge". Här driver man rejält med landsbygdsbon och alla skrattar.

I filmvärlden är det annorlunda. Här saknas satiren och landsbygdsfolk skildras som våldsamma och testosteronstinna eller inskränkta och smutsiga. Den amerikanska filmen "Den sista färden" från 1972 präglar fortfarande svenska regissörers gestaltning av landsbygdsbon. Framst på grund av den inledande "banjoduellen"

Ordet bondkomik har funnits länge. För 100 år sedan var det ofta en ensam person som sjöng och drog vitsar för landsbygdsbefolkningen. Bondkomiken blev så småningom buskis. Idag kanske främst gestaltat av "Stefan och Krister". Buskisen är ofta raljerande och vulgär i sin form. Detta i stor kontrast till forna tiders folklustspel som kanske främst kännetecknas av Värmlänningarna från 1846. Ett teaterstycke som förutom att årligen spelas på Ransätters friluftsscen har getts på Kungliga Operan och filmatiserats av Ingemar Bergman.

OFTA VÄLUTBILDAD

Begreppet bonde har länge använts som beteckning för vad som ansågs vara en lat, obildad och dum arbetarklass på landet

Idag är den bonden snarare tvärt om. För att driva ett modernt jordbruk så måste du vara en mångsysslare av rang. Dagens bonde är mycket långt från den bild som målas upp. Inte sällan är man dessutom utbildad agronom.

UNGDOMAR STARTAR NÄTVERK

Men fortfarande lever bilden kvar. Det har gått så långt att landsbygdsungdomar i Skåne känner sig så utsatta i skolan att de har bildat ett nätverk. De kallar sig LRF Kickers och vill hjälpa och stötta varandra

- Här har man någon att prata med, och alla förstår allt inom lantbruk, om produktionen och djuren, säger 12-årige Anton Persson, en av initiativtagarna.

Etnologen Åsa Bill frågar en dotter till en bonde om hon känner sig "bonnig".

- Ja, det har jag nog alltid gjort. Förr försökte jag att dölja det men som vuxen känner jag mig stolt över att vara en bonnadotter.

JONAS WANGSTEN

DET ÄR EN MULEN SÖNDAGSEFTERMIDDAG.

REGNET HÄNGER I LUFTEN NÄR VI RULLAR IN PÅ GÅRDSPLANEN TILL DEN GAMLA GÅRDEN,
HEM TILL LARS OCH HANS FRU. DÄR STÅR REDAN EN SAMLING MÄNNISKOR OCH
INVÄNTAR VÅR ANKOMST. STRAX BAKOM OSS KOMMER NÅGRA REPRESENTANTER FRÅN
KOMMUNPOLITIKEN.

MED SPÄND FÖRVÄNTAN PRESENTERAR VI OSS. DET ÄR JAG FRÅN FALUN OCH LASSE
SOM ÅKT ÄNDA FRÅN AVESTA, OCH SÅ ÄR DET TRE MEDLEMMAR I VÄNSTERPARTIET.

VÄNSTERN BÖRJAR MED ATT FÖRKLARA DET POLITISKA LÄGET I KOMMUNEN
OCH NÄR DE KOMMER TILL ORDEN " DE BORGERLIGA STYR MED STÖD FRÅN SD"

BLIXTRAR DET TILL I ÖGAT HOS EN AV MÖTETS DELTAGARE.

– VAD BRA ATT DU SA SD! DOM ÄR BRA DOM!

KAMP MOT EN OSYNLIG FIENDE

Vi är gäster i Lumsheden, som ligger strax bredvid Galmsjömyran, ett skogsområde som är utvalt att bli en enorm vindkraftspark. Det ligger så långt bort man kan komma från Falun sett. Detsamma från Gävlehållet. På så vis är det i periferin men för våra värdar, alltså de boende här i området, är det centrum. Det är deras livsmiljö och nu ska de guida oss runt i området. Den hovrande frågan är ifall kommunen kommer att lägga in sitt veto, om bolaget Njordr kommer att få bygglov eller ej. Det är där kampen står idag, kanske den sista reella möjligheten för de boende som samlats här denna söndag. Snart kanske även den försvinner, sedan regeringen har tillsatt en utredning om att ta bort det kommunala vetot.

FAKTUM ÄR ATT NJORDR:S
AFFÄRSIDÉ ÄR INTE ATT
BYGGA VINDKRAFTVERK.
DEN ÄR ATT SÄLJA
BYGGLOV.

SEN BÖRJADE MAN
SÅKLART FUNDERA OCH
SÅG GANSKA SNART ATT
SANNINGEN INTE RIKTIGT
VAR ÅTERSPEGLAD I DEN
DÄR PAMFLETTEN SOM
PRESENTERADES.

VI KÄMPAR OCKSÅ FÖR KLIMATET
En inte alltför ovanlig tanke är att alla måste göra sitt när det kommer till klimatet. Och på vart och vartannat tak ser vi solceller – man har verkligen satsat här i bygden. Man vill inte bidra till klimatförändringarna, man inser problemet och har under många år arbetat med omställningen. Parallellt med detta har man sett en annan omställning, nämligen en långvarig nedläggningsväg och utflyttning. 2007 sjöng skolans rektor Bengt-Erik en variant på Per Myrbergs 34:an "Nu är det slut på gamla tider nu går vår skola i himlen in". Men man har också bjudit på motstånd, i form av ideellt byutvecklingsarbete. Det är i allra högsta grad en livskraftig by vi möter. Idag befarar man att hela bygden är

2007 sjöng skolans rektor
"Nu är det slut på gamla tider nu
går vår skola i himlen in"
men man har också bjudit på
motstånd, i form av ideellt
byutvecklingsarbete. Det är i allra
högsta grad en livskraftig by vi möter.

på väg till himlen. Eller ja, helvetet – om man ska prata i bibliska termer.

För det är så man tror att vindkraftsetableringen kommer att sluta. 40 stycken "Eiffeltorn" skall byggas, om Njordr får som dom vill. Till detta krävs 450.000 ton grus och berg till vägar och fundament. Och den ska tas härifrån, av "miljöskäl", trots att det ligger flera befintliga bergtrakter inte alls långt bort. Man befarar att allt arbete man gjort med landsbygdsutveckling skall vara förgäves. Bystuga, bybelysning och inte minst fiber, allt är ogjort arbete.

Vi tas på en fem timmar lång guidning. Man har förberett stationer, där boende och experter väntar på oss. Vi träffar fiskevårdare, vattenföreningar, boenden,

skogsexperter. Många har arbetat med sina respektive frågor i årtionden – andra har på kort tid tvingats lära sig allehanda olika fakta. De har tvingats att bli experter.

Sen började man såklart fundera. Och såg ganska snart att sanningen inte riktigt var återspeglad i den där pamfletten.

– I november 2020 damp det ner ett brev. Där stod att vi fick till slutet på Januari i år att yttra oss. Till en början, berättar både Lars och Anders, som är våra guider, att utifrån foldern så såg allting bra ut, och man var inte så orolig. Det var en fin reklam för den ack så nödvändiga klimatomställningen.

Lars berättar att det en dag kom in en granne och sa att ”det här måste vi ju göra något åt”.

– Faktum är, berättar Anders att Njordrs affärsidé är inte att bygga vindkraftverk. Den är att sälja bygglov.

Man bad Njordr om förlängd samrådstitid då pandemin gjort det omöjligt att träffas fysiskt. Men svaret blev föga förvånande nej. Nu har yttrandetiden löpt ut, och kampen står om bygglovet.

Så här ser det ut överallt, berättar han. I Galmsjömyrans fall har vi statliga Sveaskog som på grund av ägardirektiven intensifierat sin avverkning. Här har man i det närmaste totalavverkat stora ytor.

Detta har gjort att när bolag, som Njordr, letar lämpliga platser så finns inget skyddsvärt kvar. Man går till Sveaskog, som pekar ut platsen som lämplig. Därefter är karusellen igång.

I flera år såg jag Njordrs bilar här, berättar en boende. De körde runt på varje liten skogsväg och inventerade.

– Investerare skaffas tack vare så kallade PPA (power purchase agreement), som är det som garanterar avkastning. När byggloven är klara kommer ett byggbolag in, och det kommer inte vara några jobb till bygden, det är ett som är säkert. Sedan när verken står där på sina betongfundament så säljs de vidare. Det är ren spekulation, menar Anders.

DET HETER INTE "PARK"

När jag står där och lyssnar, huttrandes i kylan kommer jag att tänka på filmen Den enfaldige mördaren. Jag ser desperationen i människornas ögon och lovar mig själv

AFFÄRSUPPLÄGGET - INTRESSENTER OCH BEGREPP

NJORDR AB är ett nystartat fåmansbolag. En anställd, Niclas Erkenstål, styrelseordförande: Tore Slettemoen. Bolaget ägs av Njordr A/S som i sin tur ägs av Norsk Hydro via dotterbolaget Hydro Energi. Startfasen för Norsk Hydro finansierades av Wallenberg och involverade det historiskt kända Rjukan i norska Telemarken. Där den nazistiska ockupationsmakten tillverkade tungt vatten. Koncernens olje- och gasdel, fusionerades

Njordrs affärsidé är att tjäna pengar på försäljning av bygglov/bygggrätter. Efter bygglov säljs projektet till ett kapitalbolag som på så sätt kan förvandla "icke-gröna" pengar till "gröna". Man har inga egna resurser att ta fram underlag, detta görs istället av Ecogain.

ECOGAIN fungerar som en advokatbyrå som arbetar för att få miljötillstånd. Samrådsunderlaget är i många stycken vinklade och bristfälliga, mycket saknas och skall utredas senare. I Ecogains styrelse sitter Johan Kuylenstierna, som också sitter i Klimatpolitiska rådet och i Sveaskogs styrelse.

SVEASKOG upplåter mark till projektet. Under senare år har man gjort aggressiva avverkningar med stora kalhyggen. Projektet innebär bygge av minst 35 kilometer vägar, grustäckor och stora fundament, cirka 1000 kubikmeter per kraftverk. Sveaskog är FSC-certifierade, vilket innebär en slags kravmärkning för skogsägare. FSC kräver ett samrådsförfarande, men detta har Sveaskog helt struntat i vad gäller detta projekt.

KOMMUNERNA (Falun och Sandviken) har att ge, eller neka bygglov. De har också, ännu så länge så kallad veto-rätt och har således rätt att stoppa projekt. Det ligger en utredning på initiativ av S och Mp att slopa kommunernas vetorätt, vilket kommer att avgöras i riksdagen.

BOENDE, det vill säga de som drabbas, kompenseras av en så kallad bygdepeng. Denna kan sökas av föreningar och företag för olika förbättringsprojekt i bygden. Exempelvis har tidigare bygdepengar gått till parkeringsplatser och hjärtstartare i bland

annat byn Svärdsjö. Detta rör sig alltså om sådant som kommunerna annars ombesörjer inom tätorten, vilket gör att många anser att bygdepengen är ett sätt att splittra befolkningen och ingen skäligen kompensation.

PPA - POWER PURCHASE AGREEMENT, är ett terminsavtal som garanterar vindkraftsoperatören ett lägsta pris för den el som produceras. Dessa tillkom som ett sk. CSR-initiativ. Corporate social responsibility. Av kritiker ses detta förfarande som ett sätt att tvätta sin smutsiga byk, det vill säga att genom att skenbart göra något gott, kan man fortsätta med huvudverksamheten, som inte alltid är lika trevlig. Investerarna tjänar pengar när marknadspriset överstiger PPA:t alltmedan kraftverksägaren nödvändigtvis inte får mer betalt. Och när PPA:t löper ut, lagom tills dess kraftverkens underhållsbehov ökat, råder marknaden fullt ut. Då styrs priset av tillgången på el, som i vindkraftens fall är störst när det blåser = lägre pris. På så sätt kan man säga att det råder motstridiga finansiella intressen.

att den här kampen måste tas. Jag lyfter handen, ber om ordet:

– Men tror ni att de kommer att bry sig om allt det här ni tar upp? Alltså om ljudstörningar, blinkande lampor, epileptiska anfall, fåglar som dör, fornyfynd som förstörs och cesium från Tjernobyl och andra gifter som riskerar förstöra mark och vatten? Kommer dom inte att bygga parken ändå? Det tror i alla fall jag.

Svaret kommer direkt:

– Ja alltså för det första så heter det inte "park". En park är någonting fint, ett rekreationsområde. Det här är industrier. Men ja, vi måste ju försöka ta upp allting till granskning – vi måste satsa på att ifrågasätta deras så kallade MKB, Miljö och konsekvensbeskrivning. Särskilt då det

vi fått se har stora brister. Vi har ju inget annat val, svarar Lars, bestämt.

Jag nickar till svar. Men ändå gnager det i mig. Problemet är så mycket större än så. Vi har att göra med en närmast anonym kraft som använder sitt alldeles egna tolkningsföretråde, hindrar människor att delta i möten och som struntar i att informera befolkningen. Detta är nästan värre än fabrikören Höglund. Fabrikören kände ju alla till. Man visste vem han var och var han bodde.

– Det som driver på utbyggnaden av vindkraften är tillgången på investeringskapital och byggbar mark i kombination med att staten tagit sin hand från kärnkraften. I och med det är vindkraften det billigaste alternativet till

att lösa energiomställningen. Investerarna söker alltid en avkastning som är högre än alla andra alternativa placeringsformer men till en acceptabel risk. I det här fallet är det pensionsfonderna som kommer att äga anläggningarna i framtiden eftersom de har "en långsiktigt placeringshorisont" som det heter, berättar Anders.

Men långsiktigt finns inga garantier för vad som kommer att hända med de här industribyggnaderna. Troligen kommer skattebetalarna att få stå för notan. Det finns många osäkerheter helt enkelt. Ett vanligt förfarande är att det ställs ut bankgarantier mot staten i händelse av exempelvis konkurs, men detta lyser med sin frånvaro i de handlingar bolaget lämnat till kommunen. Njordr skriver: "Efter att de tjänat ut kommer vindkraftverken och tillhörande byggnader att demonteras och i möjligaste mån återvinnas" - men inte ett ord om vem eller vilka som ansvarar.

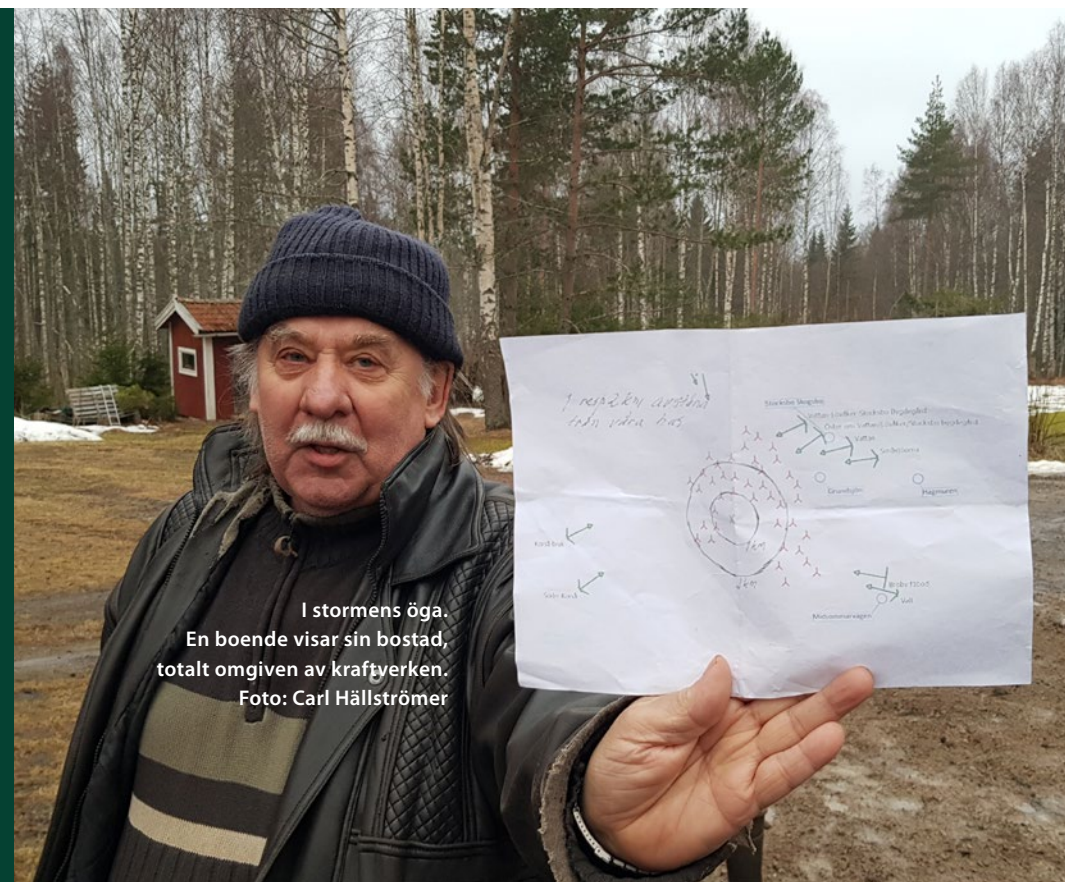
Jag byter några ord med grannfamiljen som talade sig varma om SD. När jag möter deras blickar ser jag allvaret i detta. Jag ser förtvivlan och misströstan, och jag förstår dem.

– Visst är det konstigt, säger jag, att dessa vindkraftverk aldrig kommer att byggas nära centrum? Vet ni varför?

– Nej, inte på rak arm.

Jag tror det har att göra med fastighetsprisetna. Falun och Gävle är intresserade av att locka till sig bättre bemedlade, för att kunna ta in mer skatt. Och då skulle vindkraftverken vara i vägen för det. Man vill inte spräcka fastighetsbubblan – så då får ni kraftverken och dom får konsert- och paddelhallar.

Det är varje människas rättighet att slåss för sitt hem. Och av alla människor jag möter denna dag så är det denna grannfamilj som tydligast förkroppsligar

I stormens öga.
En boende visar sin bostad,
totalt omgiven av kraftverken.
Foto: Carl Hällströmer

frustrationen och den maktlöshet som råder. Problemet är att man slåss mot en nästan osynlig fiende. En ideologisk sådan. Och det gör det hela mycket svårare.

“Med snaran en bit från halsen och bylingen fram och bakut. Han valsar i nasarevalsen där turerna aldrig ta slut”. Nils Ferlin skrev en gång Nasarevalsen sittandes i en liten oansenlig stuga i närheten av Fäbodsjön. Samma Fäbodsjö som enligt författaren Per-Gunnar Evander har Sveriges vackraste solnedgång. Det kan säkert inte avgöras på någon vetenskaplig grund, men ett är säkert. Snaran dras åt kring de boende, och de känner det.

-Vi får inte glömma kraftledningen som planeras. En femtio meter bred gata ska byggas, och den planeras att gå till Sandviken. Just där Microsoft bygger sin

serverhall, säger en av de boende. Turerna är fortfarande många, märker vi. Ferlins dikt ekar som ett spöke över bygden.

NOT IN MY BACKYARD?

Det allra fulaste i kråksången, den som snart tystnar över Galmsjömyran, är att deras kamp anses som icke legitim. I själva verket har vi en rovdrift med stora mått, maskerad med goda intentioner. Så fort man synar dessa i sömmarna så ser man att det handlar om något helt annat än klimatvänlig el. Det handlar om Microsofts serverhallar, om spekulation i ”grön” omställning och om en klyfta mellan stad och land som växer. Men oavsett hur mycket kunskap och hur många invändningar som de boende gör, kommer de att mötas av begreppet NIMBY - Not

In My Backyard. Men de boende här är inga bypolitiker, de vet att detta gäller hela Sverige. Och att något måste göras med energipolitiken. Det räcker inte att låta de fria marknadskrafterna råda. Den så kallade ”osynliga handen” duger inte.

– Det kommer att bli en väldigt stor fråga det här, avslutar Anders. Denna vindkraftsanläggning kommer, om alla deras planer går i lås utgöra hela tio procent av all vindkraft i Gävleborgs län. Det gör detta till en jätteanläggning!

En inte alltför långsökt slutsats är också att det blir nio sådana här så kallade ”parker” ytterligare bara i Gävleborg. Denna fråga kommer alltså att bli långt mycket värre, hinner jag tänka.

Efter en lång dag packar vi in oss i bilen och åker hemåt. Mot staden. Och vi samtalar:

– Här är det alldeles uppenbart något helt gale. Och många fler människor kommer att bli utsatta. Vi måste göra något!

Väl hemma tittar jag i Länsstyrelsens ”Vägledning för hållbar utveckling i Dalarna”:

“För Dalarnas del handlar det om att skapa planmässiga förutsättningar för 7,5 TWh ny vindkraft i länet till 2040. Detta skulle innebära att dagens 200 verk behöver förnyas (repowering) och kompletteras med ca 300 verk av senaste modell”. 500 Eiffeltorn, bara i Dalarna med andra ord. Detta måste folk få säga sitt om.

CARL HÄLLSTRÖMER

Brevbärare/Dalasocialisterna, Falun

LASSE STEINER

Pensionerad brevbärare
Dalasocialisterna, Avesta

LÖNSAMHET I DET SMÅSKALIGA

Vi bor i en bygd där storjordbruket dominerar. Åkrar som sträcker sig till horisonten och stora maskiner och traktorer som ständigt rullar förbi gården. Skall man kunna leva på sin gård så måste den vara stor är den förhärskande övertygelsen här. Vi sticker verkligen ut med vår lilla gård på tre hektar åker. Det kan man väl inte klara sig på? Och ändå är vi ett helt gäng som arbetar här några dagar i veckan på vår halvt hektar stora grönsaksodling.

Grannarna har svårt att förstå hur det kan fungera. För några år sedan fick jag den välmenade upplysningen från en snäll granne (med en stor gård) att det faktiskt inte går att tjäna mer på sitt företag än vad man omsätter. Han kunde helt enkelt inte begripa att vi kunde producera tillräckligt mycket på vår lilla areal för att få en rimlig inkomst.

VIKTEN AV KUNDRELATIONER

Men det är faktiskt möjligt att försörja sig på en liten odling och vi är allt fler som upptäcker det. Den småskaliga grönsaksodlingen har ökat flerfaldigt i Sverige de senaste åren. När vi började odla grönsaker för flera år sedan hade vi väldigt få kollegor. Idag kan vi vara flera stycken som säljer grönsaker på samma Reko-ring i småstäderna runt om oss. Och till skillnad från när vi startade finns det idag metoder och redskap som gör den småskaliga grönsaksodlingen möjlig.

Med en välkött odling i fasta bäddar kan man på endast 2000 kvadratmeter odla tillräckligt mycket grönsaker för att ge en person heltidslön under odlingsäsongen

utmaningar när man startar upp även en småskalig grönsaksodling, inte minst när det gäller att lära sig hantverket. Men det går och vi är allt fler som bevisar att det är möjligt.

Det är viktigt att komma ihåg att även våra grannar med stora gårdar brottas med lönsamheten. Det finns ingen garanti att en jordbrukare med ett par hundra hektar lyckas bättre med sin försörjning från gården än vad vi gör från våra tre hektar. Det är talande att Jordbruksverket i sin statistik redovisar jordbrukarhushållens inkomster och där i princip utgår ifrån att även de hushåll som bedriver heltidsjordbruk skall ha största delen av sin inkomst från lönearbete utanför gården.

LÄRA AV VARANDRA

Min önskan är att den småskaliga grönsaksodlingen kan utgöra en impuls till jordbruket i stort. Vi kan förhoppningsvis få fler att inse att stort inte är bättre. Stimulera fler att tänka i helt nya banor och utveckla nya odlingsmetoder för att göra livet som jordbrukare till en sysselsättning som faktiskt bär sig.

Och hur har det då gått för min granne med den välmenade upplysningen och den stora gården? Jo, numera odlar även han grönsaker på en liten del av sin gård och säljer till en butik i trakten. Han kommer hit och lånar min lilla gula såmaskin på våren. Och i gengäld kan jag låna hans stora gula lastmaskin.

JONAS RINGQVIST

Grönsaksodlare, föreläsare och författare

Det var med Saga allt började år 2004. Hon var med i mjölkproduktionen under tiden gården hade mjölkkor. I år fyller hon 19 år

SMÅBRUKAREN HÅLSAR PÅ HEMMA HOS GUN WYKMAN SOM SEDAN FÖRRA ÅRET ÄR NY I SMÅBRUKARNA STYRELSE

FRÅN HÖGMJÖLKANDE KOR TILL GENBANKSDJUR

Helt omgiven av kända glasbruk som Orrefors, Kosta, Älghult, Nybro, Flygfors, Johansfors och Boda finner vi Gun Wykman och hennes man Håkan. Mitt i glasriket driver de sin gård i Stengårdsholma. Här finner vi dock inget anrikt glasbruk men väl anrika djursorter. På Håkans släktgård har de en mängd genbankanslutna djur. Men vi tar det från början.

DELAR DJURINTRESSET

Håkan är uppvuxen på gården och blev redan som liten fast besluten om att som vuxen jobba med jord och skog. Direkt efter skolan började han arbeta heltid på gården och tog även extrajobb i skogen hos grannar och andra. Snart tog han över ansvaret för gårdens mjölkkor med en fin besättning med hög och prisad avkastning.

1993 träffade han Gun från Högsås 2,5 mil norr om Kalmar. Hennes stora djurintresse gjorde att hon fann sig väl tillrätta med Håkans mjölkkor. Tillsammans skötte de korna fram till 2008 då de, på grund av sämre lönsamhet, valde att sluta med mjölkproduktionen.

– Det var en stor sorg att se korna lämna gården. Jag tog kort på alla men några kunde vi inte skiljas ifrån så de fick stanna kvar, berättar Gun. Vi hade väldigt gärna fortsatt med mjölkkor.

VÄDEROBSERVATÖR

Att finna sysselsättning utan mjölkor är dock inga problem för Gun. En kurs i bakning i vedeldad ugn ledde till att de byggde ett vedugnsbageri på gården. Att baka innebär mycket arbete och lite sömn. Lite mindre påfrestande är det att vara klimatobservatör. Sedan 2007 hjälper Gun SMHI och rapporterar in nederbörd och snödjup, observationer som tex åska,

dimma, barmark eller snö. Varje morgon skickar hon in sin rapport.

Ympning av frukträd samt odling av bär, grönsaker och blommor tar också sin tid.

BETESDJUR BEHÖVS

Håkan har alltid jobbat mycket i skogen. Ett intresse som även Gun delar. Till sin hjälp har de haft en ardenner och en nordsvensk. Dock har hästarna nu med ålderns rätt fått gå i pension.

Men så var det där med genbanksanslutna allmoge- och lantraser.

– Även om vi sparade några mjölkkor så kände vi att det skulle bli väldigt tomt på gården utan betesdjur. Dessutom så har vi fina marker som måste hävdas för att inte växa igen. Därför har vi byggt upp en besättning med allmogekor av raserna ringamåla och bohuskulla. Totalt är det i dag 26 djur, säger Gun.

ÄVEN ANDRA DJUR

På gården i Stengårdsholma har man så klart även höns. En flock ölandshöns går omkring och pickar på gårdsplanen. Rasen var länge utrottningshotad men räddades på 1990-talet sedan sex individer kunde tas omhand på en gammal gård i byn Kåtorp på västra Öland. Ölandshöna är dock fortfarande en av Sveriges mest hotade stora lanthönsraser.

Jag har en granne som föder upp en hundras som heter Leonberger. En väldigt stor hund. När de vill hälsa så vill de säkert väl men det kan bli ganska brutalt. Gun och Håkan har två Leonberger och jag undrar om de är bra vakthundar. Din erfarenhet av Leonberger stämmer inte alls säger Gun. Deras hundar är väldigt gemytliga även mot gäster berättar hon.

JONAS WANGSTEN

RINGAMÅLAKO

Ringamålako härstammar från en liten besättning hos Erik och Elsa Johansson i Ringamåla i Blekinge och upptäcktes 1991. De hade hållit sina djur som en sluten besättning i över 40 år. Djuren påminner starkt om 1940-talets SRB-djur (Svensk Röd och vit Boskap) och kan dessutom ha inslag av RSB (Rödbrokig Svensk Boskap).

BOHUSKULLA

Den lilla rest av allmogekor som går under benämningen bohuskulla kommer ursprungligen från Kynnefjäll i norra Bohuslän och Dalsland, där de gick och betade på de karga marker. Bohuskullor sägs härstamma från två ganska hårt inavlade besättningar som bytte tjurar med varandra under ca. 50 års tid.

Sedan 1999 är gården i Stengårdsholma ansluten till KRAV. Trots det är det svårt att få skäligt betalt då de skickar ett djur till slakt. Allmogekor passar inte in i slakteriernas klassningsmodeller även om köttet hyllas av finkrogarna.

VI KAN INTE ÄTA VAPEN

Covid 19-pandemin har väckt ett folkligt intresse för den civila beredskapen. Särskilt frågan om hur vi ska kunna skaffa oss mat i en kristid har uppmärksammats. I 130 kommuner satte folk potatis våren 2020 som gensvar på en uppmaning att ta folkförsörjningen av livsmedel och beredskap på allvar. Reformaten bildades som en ideell förening sommaren 2020 för att ställa om matsystemet så att det gynnar både människors och planetens hälsa. För liten för vem då? Uppropet driver kampanj för att stödja småskalig matproduktion. Makten över Maten-nätverket lyfte i våras fram FN:s deklARATION till stöd för småbrukare och bönder som viktig i hela världen och även i Sverige. Miljörelse, omställningsrörelse, fredsrörelse och småbrukare bildade också Nätverket Folk och Fred för att ifrågasätta den ensidiga satsningen på militär upprustning och verka för både fred på Jorden och fred med Jorden.

NAMNINSAMLING TILL REGERINGEN

En av de verksamheter som Folk och Fred satsat på är att stödja namninsamlingen Utan bönder ingen civil beredskap. Namninsamlingen tillkom på initiativ av Naturbrukskonferenser där småbrukare och miljö- och solidaritetsrörelsen samlats. Den kräver att småbrukarorganisationer ska vara med i planeringen av den civila beredskapen och att Sverige höjer sin självförsörjningsgrad. Namninsamlingen lämnades över till ansvarig minister i regeringen i samband med böndernas

internationella kampdag den 17 april (som firas till minnet av massakern på jordlösa i Eldorado do Carajas i Brasilien 1996).

TOTALFÖRSVAR – MER ÄN VAPEN

Totalförsvaret där den civila beredskapen ingår har diskuterats i den politiska debatten på senare år. Stora nya resurser som sägs minska Sveriges sårbarhet har redan satsats och många fler miljarder är redan utlovade. Ändå tog Covid 19-pandemin Sverige med överraskning. Det visade sig att robotmissiler inte försvarar oss mot virus. Lika lite är ett högt tonläge något skydd. Att bakom varje diplomatiskt uttalande, nyhetsartikel eller handel se en förslagen krigshandling för att destabilisera vårt samhälle är inte heller någon lösning. Den kris som drabbat hälsa och ekonomi visade sig vara en kris som inte styrdes av avsiktliga fiendliga handlingar mot vårt samhälle och inte heller ett krig.

MSB ÖNSKAR LÅNGSIKTIGHET

Hur kommer det sig då att vi blev så överraskade? Satsning på högteknologiskt försvar och ett steg bort från alliansfriheten med närmande till Nato har varit det dominerande i debatten. Hela totalförsvarets struktur med dess civila beredskap har också nyligen utretts. Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap, MSB, gav för några år sedan uppdrag åt forskare att utreda mat och beredskap i en rapport. Den presenterades 2018 med avslutande ord som förtjänar att citeras i sin helhet:

“Totalförsvaret bör i första hand syfta till att skapa mer motståndskraftiga produktionssystem med större grad av självförsörjning redan i fred, snarare än att skapa kortsiktiga lösningar för att upprätthålla det befintliga produktionssystemet under en kris.

Totalförsvaret och hållbart jordbruk är dock två politikområden som sällan diskuteras samtidigt och som tillhör två olika professioner. Detta medför en risk för att satsningarna på att stärka totalförsvaret kommer att fokusera på kortsiktiga lösningar för att upprätthålla produktionen så som den ser ut idag, det vill säga genom lagring, snarare än att stödja en långsiktig omställning för mer motståndskraftiga lösningar.

Den omställning av livsmedelsproduktionen som föreslås här kan förefalla dramatisk, men å andra sidan är detta lösningar som tagits fram för att lösa jordbrukets stora globala utmaningar: klimatförändringens och förlusten av biologisk mångfalds ovillkorliga krav på omställning till produktionsmetoder med mindre miljöavtryck.

Beredskapsperspektivet kan alltså bli ytterligare en bakomliggande drivkraft till att genomföra en omställning som är nödvändig av miljö- och hållbarhetsmässiga skäl – och inte alls omöjlig med tanke på den stora kompetens, uppfinningsrikedom och anpassningsförmåga som finns såväl inom forskningen som driver fram tekniska innovationer som i lantbrukarkåren.”

BONDEN FINNS INTE MED

Inget av detta tycks ha fastnat. Hösten 2020 upptäckte regeringen med anledning av coronaviruset att behovet fanns av att utreda livsmedelsförsörjningen i händelse av kris och krig. Namninsamlingen “Utan bönder ingen civil beredskap” betonar småbrukarorganisationernas roll i ledningen av den civila beredskapen. I tidigare civil beredskap blev särskilda lantbrukare utsedda som samordnare i händelse av kris. MSB-rapporten lyfter lantbrukarkåren som viktig. Detta synsätt som betonar den yrkeskår som förser oss med mat för den civila beredskapen tycks vara frånvarande idag. I direktiven till utredningen om livsmedelsförsörjningen är det myndigheterna som står i centrum tillsammans med den svepande kategorin ”aktörer inom de olika leden i livsmedelskedjan”. I den färdiga utredningen ingår inte jordbrukare över huvud taget bland nämnda aktörer.

FOLKRÖRELSE UNDERSKATTAS

Det finns en berättigad oro hos många som inte bara ser till mängden mat utan också till att vi har jordbrukare runtom i våra bygder som kan vara navet i händelse av kris. Det behövs bönder som tar vara på lokala förutsättningar för att med odling och djurhållning på ett hållbart sätt skaffa mat åt alla på åker, äng och i skog med maskinpark och praktiskt handlag. Risken för det som MSB-rapporten pekar på är stor. Kortsiktiga lösningar kommer i förgrunden till förmån för storskaliga företag. Det står i vägen för långsiktiga lösningar som minskar sårbarheten både för Sverige och världen.

Folk och Försvars presentation av totalförvarsutredningen visar på ett synsätt i motsatt riktning mot den som

NÄR INTE ENS EN
UTRIKESMINISTER KAN FÅ
INTRESSE FÖR HUR VI SKAPAR
FOLKLIKT ENGAGEMANG
FÖR ATT GÖRA SVERIGE
MINDRE SÅRBART I ETT
SÅ FÖR FÖRSVARDEBATTEN
VIKTIGT FORUM SOM FOLK OCH
FÖRSVAR, DÅ FINNS STORA
HINDER ATT ÖVERVINNA.

namninsamlingen, Potatisuppropet, Reformaten, Naturbrukskonferenserna, Makten över Maten och Nätverket Folk och Fred står för. Hos alla dessa initiativ finns en förlitan på att folk tillsammans tar ansvar för samhället som medmänniskor och medborgare, det som också ofta kallas att vara med i en folkrörelse. De personer som Folk och Försvar valt att kommentera utredningen hade en annan syn. Kommunrepresentanten talade om invånare i kommunen som ”kundgrupp”. Genomgående var det näringslivet som ansågs vara den aktör som myndigheter skulle lyssna på. När begreppet folkrörelse kom på tal så gavs det exempel på ett företag som krigsplacerat sina anställda.

UTRIKESMINISTERN MÖTTE OINTRESSE

Det finns även försök från partipolitiskt håll att lyfta krisberedskap och en vidare syn på begreppet säkerhet. 20 socialdemokrater och liberaler lyfte i en artikel i GP den 13 januari frågan om medborgartjänst, vilken Mats Wingborg utrett för Arena Idé. Tanken är att vi behöver vidga synen på försvaret till att

innefatta mer av civilt försvar i händelse av kris. Betoning på vårt gemensamma ansvar för samhället genom en värnplikt som kan leda till placering i krisfunktioner lyfts fram. Det kan synas som en rimlig tanke. När idén diskuterades på ett webinarium nyligen blev det tydligt varför och var frågan om en vidgad syn på säkerhetspolitiken möter motstånd. Margot Wallström berättade att när hon som utrikesminister tagit upp saken på Folk och Försvar fanns inget intresse, då det bara var Nato som diskuterades. När inte ens en utrikesminister kan få intresse för hur vi skapar folkligt engagemang för att göra Sverige mindre sårbart i ett så för försvarsdebatten viktigt forum som Folk och Försvar, då finns det stora hinder att övervinna.

ETT FOLKLIKT ENGAGEMANG

Dessa hinder kan övervinnas. Frågan om hur samhället kan bli mindre sårbart angår oss alla. Problemet är ytterst något enkelt. Det gäller att skapa en sammanhållning i händelse av både krig och kris mot de reella hot som finns idag varhelst de kommer ifrån. När experter, storföretag och politiker vill skapa fiendebilder och målar upp militära hot kan det skapa kortvarig uppmärksamhet. Men det stärker inte vår beredskap inför de reella hot mänskligheten står inför. För det krävs ett folkligt lokalt, nationellt och internationellt demokratiskt engagemang som inte minst måste bygga på insikten att vi inte kan äta vapen. Det engagemanget håller vi på att bygga. Alla är välkomna i det arbetet.

TORD BJÖRK

En av initiativtagarna till namninsamlingen Utan bönder ingen civil beredskap

TANKAR KRING VÅR KRISBEREDSKAP

Jag lyssnade med stort intresse på riksdagens frågestund utifrån rapporten "Lantbrukets sårbarhet". Landsbygdsministern slår sig i vanlig ordning för bröstet och utnämner Sveriges livsmedelsstrategi som långt framme och vägledande för andra. En utsaga som faller platt när sedan område efter område radas upp där i princip ALLT återstår att göra för att skapa en krisberedskap och långsiktighet i livsmedelsförsörjningen. Här följer några reflektioner.

- Via EU och svensk politik har lagar, regler och rapporteringskrav ökat med flera hundra procent för jordbruket.
- Lönsamheten finns inte idag för att investera i alla storstilade tankar om digitalisering (som ju Sverige ska bli världsbäst på), annan ny teknik, nya brukningsmetoder, bevattningssystem samt el- och transportsystem. Frågan har knappt börjat diskuteras och vem ska betala?
- Sveriges enorma beroende av import av utsäde, gödsel, växtskydd, drivmedel, läkemedel m.m. har inte börjat åtgärdas.
- Just-in-time råder fortfarande. Bland de mest sårbara systemen i världen. Långt ifrån "just-in-case" som nu en del börjar prata om.
- Det finns inget skydd för åkermarken som i många länder är ett riksintresse. I Sverige bygger kommuner serverhallar, elnät, vägar, bostäder m.m. på bästa åkermark. Snabbväxande energiskog

och stora vindkraftsparkar kommer att ta än mer mark i anspråk.

- Det finns ingen plan för hur vattentillgången ska säkras vid torka och extremväder. EU:s vattendirektiv sätter stopp för många planer för dammar, våtmarker och annat.
- Elförsörjningen är inte garanterad och det är långt kvar till förnybar energiproduktion.
- Återväxten inom sektorn är inte garanterad, trots ökat intresse och viss utbyggd utbildning. Säsongsarbetskraften är inte säkrad. Avbytarsystemet haltar. Många unga intresserade kommer aldrig in i systemet.
- Viltskador och stölder får många att ge upp. Ett enormt problem som inte åtgärdas.
- Samordningen i det komplexa livsmedelssystemet är långt ifrån tillfredsställande. Beroendet och flaskhalsarna i livsmedelssystemet har knappas börjat analyseras. Oligopol situationen inom dagligvaruhandeln tillhör världens mest extrema centralisering och får enorma konsekvenser. Billiga holländska tomater köps in medan svenska tomater ligger osålda i lagren.
- Inga beredskapslager finns idag annat än av spannmål och havregryn. Regeringens planer på tre månaders lager har knappt börjat utredas, än mindre sjösatts.

- Områden som ökad lokal produktion av frukt, bär, svamp och grönt finns inte ens med i jordbruksverkets planer.
- EU-stödet är mycket ojämnt fördelat och gynnar mest storskalig spannmåls- och djurproduktion
- Allt fler mejerier och slakterier och annan viktig infrastruktur läggs ner och centraliseras (troligen mest i världen)
- Åtgärderna för att klimatanpassa, minska kolcirkulationen och binda mer kol har knappast börjat.
- Svenskar köper inte svenskt i tillräckligt hög utsträckning. Även här särskiljer sig Sverige, troligen beroende på både politiken och centraliseringen inom dagligvaruhandeln.

Jag skulle kunna fortsätta. Att i detta läge klassa Sverige som ett föregångsland som landsbygdsministern gör är hårresande.

Nej, det kommer att ta årtionden att styra om den här skutan. Går det att bygga ett nytt system underifrån eller är hindren för stora?

Det är bara att hoppas att kriserna uteblir. Sanningen är tyvärr att svensk politik ligger långt efter verkligheten.

Det är nog bäst att vara lite självförsörjande och lära sig mer om den vilda naturens tillgångar och handla lokalt förstås av de hjältar som fortfarande orkar trots allt motstånd.

WAWA SJÖDIN

GURKBURK

Jag tycker om leverpastej. Pastejen äts med fördel på ett knäckebröd och på toppen lägger jag gärna så kallad Bostongurka. Vår egengjorda hade tagit slut så jag begav mig till mataffären för att köpa. I hyllan fanns det två val. Antingen det kända svenska varumärket Felix eller butikens eget varumärke. Så, vilken valde jag och varför?

Den ganska vedertagna sanningen är att vi skall undvika livsmedelskedjornas egna varumärken, s.k. EMV. Många menar att det ökade utbudet av butikernas egna märkesvaror tränger ut de mindre tillverkarna från marknaden. Vidare kan det vara så att råvaruleverantörerna prispressas av butikskedjorna och är utbytbara. Som konsument vet man inte vad man köper.

Men åter till min Bostongurka som faktiskt är en svensk uppfinning som kom till 1951 då Herbert Felix, dåvarande chef för AB Felix, ville ta vara på gurksnuttar i produktionen. Bostongurka är sedan 1979 ett registrerat varumärke. Därför står det Finhackad Gurka på butikens egen burk som innehåller gurka från svenska gårdar kompetent med det blågula märket. Det välkända varumärket Felix säger på sin burk att "Vi har som mål att bara använda svenskodlad gurka, men på grund av stor efterfrågan har vi till denna burk använt gurka från norra Europa". Nu blev det helt plötsligt det omvända. Genom att välja Felix vet jag inte vad jag köper om det är viktigt för mig att gurkan är svensk. Felix är föresten inte heller svenskt längre utan ägs av norska Orkla.

JONAS WANGSTEN

KURSER I FÅRKLIPPNING

FÅRKLIPPNING MED HANDSAX

Fåret står i klippstol. Du kan vara helt nybörjare. Du lär dig hur fårets kropp ser ut och hur fåret reagerar på beröring. På eftermiddagen kan du få testa att karda på elektrisk kardmaskin.

Lördag 11/9, klockan 10 – 16.

FÅRKLIPPNING MED MASKIN I KLIPPSTOL

För dig som är van vid får och nu vill lära dig klippa själv.

Söndagen 12/9, klockan 10 – 16

FÖR BÅDA KURSERNA GÄLLER:

Platsen är Överjärva gård i Solna, vid färhusen. Enkelt att komma till gården med pendeltåg mot Märsta. Ulriksdals station. Ta gärna med egen lunch.

Kursavgift 300 kr, för medlem i föreningen Svenska Finullsfår, 600 kr för ej medlem. Anmälan och frågor till kursledaren, Ulla Alm – ullaalm.biogeo@telia.com eller telefon 070 730 09 65.

Sista dag för anmälan är 1 september. Kursavgiften betalas i förväg till Svenska Finullsfår, bankgiro 5971-7926.

TILL MINNE

Tidigare i år avled Kurt Axelsson. Han levde sitt liv på den 300 år gamla släktgården i Åskögle och var mångårig förgrundsgestalt i Småbrukarna. Kurt startade 1998 upp lokalavdelningen Östra Småland och Ölands Småbrukare. Han var styrelsemedlem och ordförande under många år. Ett uppdrag som gav både engagemang och livsgjädje.

Tack Kurt för alla år som du ägnade Förbundet Sveriges Småbrukare.

ÖSTRA SMÅLANDS
& ÖLANDS SMÅBRUKARE

ÖSTRA SMÅLAND & ÖLAND

ÅRSMÖTE

Välkomna till vårt årsmöte lördagen den 28 augusti.

11-12	Årsmötesförhandlingar
12-13	Lunch
13-15	Föredrag om skogsträdgård och besök i den nystartade nyttoparken i Vissefjärda
15-16	Fika och avslut

Lunch och fika med skogen som tema kostar 100 kr. Anmälan senast 10/8 till Lauren: lchaleff@gmail.com, 0760486609

TORGET

Här kan alla medlemmar annonsera gratis. Senast den 15 augusti vill vi ha din radannons inför nästa nummer. Skicka annonsen till info@sverigessmabrukare.se eller Småbrukaren, c/o Jonas Wangsten, Åshammar Prästgården 1, 664 91 Grums.

SÄLJES

Lokselar

Passar till COB, nordsvensk och ardenner. Körklara. 1000-2000:-/st

Fälttässa

Kom med bud! Bild kan skickas.

En partöm

600:-

Lädertömmar, lokremmar mm

Begagnat men fint. Billigt.

Ring Stefan på 073-84 30 807
Årvidaberg, Östergötland.

JÖNKÖPING

ÅRSMÖTE

Välkommen till årsmöte lördagen den 11 september på Norra Sandsjö Bygdegård.

10.00	Kaffe
11.00	Årsmötesförhandlingar
12.30	Lunch
13.30	Föredrag eller underhållning.

Kaffe och mat till självkostnadspris. Anmälan senast 7 september till: Rolf, 073-0510614 rotle.smabruk@gmail.com eller Lena 0705-592769 estenstorp-5@telia.com

SKÅNE

ÅRSMÖTE

Välkommen till årsmöte måndagen den 2 augusti kl. 18 hos PerOla Ohlsson i Vankiva.

Vi börjar med att äta grillad korv innan årsmötesförhandlingarna. Sen tittar vi runt bland odlingarna innan vi avslutar med kaffe och kaka.

Anmälan senast 26/7 till PerOla på 0703-67 24 02

ÖREBRO

ÅRSMÖTE

Vårt årsmöte kommer att ske senare i sommar. Dock har vi ännu inte bestämt datum och plats. Alla medlemmar i vår avdelning kommer att kontaktas snart så att alla vet vad som gäller.

Hälsar styrelsen genom Bernt-Inge.

GÅVOR

GÅVOR TILL FÖRBUNDET

Edmundsson Nina	Gråbo	100
Eriksson Lars-Olof	Gyttorp	250
Lindkvist Marianne	Järfälla	100
Lundahl Birgitta	Lund	100
Thorslund Stefan	Linköping	250

GÅVOR TILL EGEN AVDELNING

Jönsson Bengt	Vinslöv	100
---------------	---------	-----

Ibland måste man förnya sig. Därför flyttar vi nu årsstämman till Hjo som ligger i stort sett rakt över Vättern från Borghamn. Hjo är kanske mest känd som trästaden vid Vättern - en stad som sommartid bubblar av aktivitet. Trästaden med sina genuina miljöer och vackra hus, charmiga gränder, mysiga caféer och restauranger och små unika butiker. Här finner vi Ångaren Trafik som tuffat på sedan 1892 och givetvis kulturen i form av musik, konst och konsthantverk.

För er som inte har varit här så är Hjo väl värt en lite längre vistelse.

LÖRDAG 2 OKTOBER

Frukost	09.00 - 10.15
Årsmötesförhandlingar	10.30 - 12.00
Uppehåll för lunch	12.00 - 13.30

Intressanta gäster	13.30 - 15.30
Kaffe	15.30

I skrivande stund så har vi inte fått klart med eftermiddagens gäster. Dessa meddelas i nästkommande tidning.

ANMÄLAN

Anmäl dig till:
Lena Larson, 073-810 12 23
kansliet@sverigessmabrukare.se

STADGEÄNDRING

En viktig punkt på årsmötet är frågan om stadgeändringen av paragraf två som handlar om förbundets målsättning. Styrelsen anser att det är bra att ta upp punkten på vårt ordinarie årsmöte först för att senare hålla ett extra möte där vi kan fastlägga beslutet.

Det extra årsmötet kommer endast att avhandla stadgeändringen.

Mötet sker digitalt tisdag 12 oktober kl. 19. Alla medlemmar är välkomna att vara med. Dock är det endast ombud som har rösträtt. Anmäl dig till kansliet@sverigessmabrukare.se för att få länk till mötet samt information om hur nuvarande stadgar lyder och styrelsens förslag till ändring. Givetvis går det bra att lämna synpunkter i förväg till samma e-post.

Om du har djuren så har vi vad de behöver

Lasses Foder är din personliga leverantör i Värnäs, Lammhult.

Hos oss finner du foder, stängsel, gödning, fröer mm.

Besök oss torsdag eller lördag 8-12. Bor du i närområdet så kör vi hem varorna åt dig.

Affären Modahl

En levande, gammeldags lanthandel från 1898 en mil norr om Lammhult. Besök oss för att handla eller bara för nostalgi och atmosfär.

Öppettider under sommaren:
Tisdag, onsdag, fredag – 10-18
Torsdag – 12-18
Lördag – 10-12

Lasses Foder – 0472-260 524
Affären Modahl – 0382-240 25

Två små företag för den lilla kunden

DET ÄR INTE EN GRÖN VÅG, DET ÄR NÅGOT STÖRRE

Tv-programmen frossar i hönor i motljus och frejdiga renoveringar av någon gammal timmerstuga. I radion illustreras längtan till landet av knastret från cykeldäck mot grusväg. Och i tidningar och magasin kan man i stort sett dagligen läsa om forna storstadfamiljer som packar upp flyttkartonger i nyköpta hus på landet eller i småstaden. Är det en ny grön våg vi ser?

Under det senaste året har något hänt som för många tidigare varit otänkbara: storstäder världen över har börjat krympa. I New York och London, liksom i de svenska metropolerna, är det numera fler som lämnar än som flyttar dit.

VAD ÄR ETT LYCKLIGT LIV?

Samtidigt tycks pandemin ha fått nya grupper att söka sig ut i naturen eller att börja odla. Och de som gjorde detta redan innan har kunnat ta det ytterligare några snäpp. Media älskar nya trender och särskilt sådana som har en tydlig benämning. Följaktligen tas det numera som ett tydligt tecken på en ny grön våg så fort någon flyttar ut på landet. Jag hade gärna sett att det var så – av många skäl – men än så länge går det inte att säga så mycket om flyttmönstren. Förändringarna är rätt små, de har endast skett under en kort tid och dessutom vet vi ännu inte riktigt hur och varför folk flyttar.

Att ett intressant trenderbrott pågår stämmer nog, det är bara att det inte är en grön våg, det är något större än så. Detta beskrevs bra när P1:s Kropp &

Själ nyligen gjorde ett program med titeln "Stadsliv? Nej tack!". I studion satt landsbygdsforskaren och kulturgeografen Josefine Syssner och lyssnade till olika berättelser om folk som flyttat ut på landet. Bland annat berättade författaren Karin Smirnoff om hur det är att flytta in i en liten by i Västerbotten efter att tidigare bott i Stockholm och Paris. En sådan flytt innebär inte bara ett möte mellan det stora och det lilla, det rörliga och det stillastående, utan också mellan olika idéer om vad som är ett gott liv. Och just detta, menade Josefine Syssner, är det nya i sammanhanget. I flera decennier har normen sagt att framgång handlar om tillväxt, att vi förverkligar oss själva genom arbete och uttrycker vår identitet genom konsumtion. Men nu utmanas denna norm. Idén om vad som är ett lyckligt liv håller på att stöpas om så att den handlar mer om andra saker. Att vara i balans med sig själv. Att känna samhörighet

med en viss plats, både med människorna där och platsen i sig. Att producera mer, exempelvis mat, snarare än att enbart konsumera. Och, påpekar Syssner, ett liv som innehåller detta blir många gånger lättare på landsbygden.

MÅNGA SAMVERKANDE FAKTORER

När större samhällsförändringar sker är det sällan orsakat av en viss händelse. Snarare är de resultatet av idéer som legat och grott under en längre tid och som blommar ut när de materiella förutsättningarna blir de rätta. Jag gissar att det är vad som håller på att ske nu. Flera faktorer samverkar: De skyhöga bostadspriserna i storstäderna. De ekologiska krisernas uppmaning till en mer hållbar livsstil. Den nyss nämnda normförskjutningen. Och så en pandemi som får oss att tänka över vad vi värdesätter i våra liv och som dessutom gjort det möjligt för vissa att arbeta mer platsoberoende.

Kanske behövs ytterligare tryck för att en verklig grön våg ska skölja över landet, men förutsättningarna börjar falla på plats. Det är upplagt för mer kackel – både av nyinsockade hönor och nyinflyttade stadsbor.

DAVID JONSTAD

Småbrukare, författare och journalist.
I höst aktuell med boken
Meningen med landet
Texten är tidigare införd i Dala-Demokraten

LOKALAVDELNINGAR

I lokalavdelningarna hittar du dina närmaste småbrukarvänner. Välkommen att kontakta förbundet om du vill starta en lokalavdelning där en sådan saknas.

Småbrukare i Jämtland-Härjedalen
Eva Holmgren
Havsnäs 645, 833 95 Strömsund
070-23 78 678, eva-larsholmgren@hotmail.com

Småbrukare i Dalarna
Yngve Thorné
Skattlösberg 14, 770 12 Sunnansjö
0706-25 96 06, yngvethorne@gmail.com

Småbrukare i Västernorrland
Mattias Handley
Lilltersjö 104, 880 40 Ramsäle
0763-96 77 17, mattias.handley@gmail.com

Örebro läns Småbrukare
Bernt Inge Johansson
Långgällagatan 34 Åbytorp, 692 73 Kumla
0705-76 19 26, johanssonsfarm@telia.com

Småbrukare i Hälsingland-Gästrikland
Anders Persson
Tjärnvik Gärd 410, 826 91 Söderhamn
072-715 57 82, info@ecografica.se

Småbrukarna Södertörn-Uppland
Ulla Alm
Överjärva gård, 170 68 Solna
070- 730 09 65, ullaalm.biogeo@telia.com

Småbrukare i Värmland
Jonas Wangsten
Åshammar Prästgården 1, 664 91 Grums
0705-88 38 16, info@sverigessmabrukare.se

Småbrukare i Sörmland
Håkan Nyström
Närlanda Solhem 1, 640 33 Bettna
070-452 72 82, solhem2012@hotmail.se

Småbrukare i Väst
Inger Jochnick
Heden 6, 464 95 Dalskog
0722 -13 09 32, ingerpm@hotmail.com

Småbrukare i Östergötland
Helen Åberg
Kärnhult 2, 615 92 Valdemarsvik
073 7603455, aberg.helen@gmail.com

Skaraborgs småbrukare
Jerker Andersson
Flakeberg 118 Olunda, 467 94 Grästorp
0514-310 17, ekojerker@telia.com

Småbrukare på Gotland
Håkan Tornell
Stenkyrka Stenstuga 154, 624 42 Tingstäde
070-598 80 31, rodmosse2@hotmail.com

Småbrukare i Sjuhärad
Magnus Elsius
Ryda Häljesgården 2, 511 99 Sätilla
070-89 21 154, magnus.elsius@gmail.com

Småbrukare i Jönköpings län
Rolf Andersson
Erik Dahlbergsgatan 3, 563 31 Gränna
0730-51 06 14, rottle.smabruk@gmail.com

Småbrukare i Halland
Vilande

Småbrukare i Blekinge
Vilande

Småbrukare i Kronoberg
Kenneth Fransson
Källeberg, V. Stamphult 102, 36194 Eriksmåla
0471-420 73, 0705-10 66 28, kenneth.f@telia.com

Småbrukare i Skåne
PerOla Ohlsson
PI 2585, 281 95 Vankiva.
0703-67 24 02, perolaohlsson@outlook.com

Östra Smålands och Ölands småbrukare
Emma Svensson
Bungemåla 204, 361 96 Vissefjärda
073-358 74 25, emmasvensson346@gmail.com, smabrukareoso.se

WILSSONS AB

BOKFÖRINGSBYRÅ I SKARA

Vi hjälper till med:

- Bokföring
- Bolagsbildningar
- Deklarationer
- Bouppteckningar
- Bodelningar
- Testamenten
- Bokslut
- Likvidationer
- Skattefrågor
- Arvskiften
- Årsredovisningar
- Äktenskapsförord

Gunnar Wilsson
0511-161 65
Wilssons Bokföringsbyrå AB
Erik Järnåkers gata 8, 532 37 Skara
info@wbbab.se.

INOMGÅRDSMEKANISERING

Tillverkning och försäljning

- Stallinredning för nöt, får och gris
- Hästboxar i standardutförande och specialtillverkning
- Utgödslingssystem
- Ventilationsutrustningar
- Vattensystem, koppar och ventiler
- Rör, rördelar, slang och pumpar
- Stort järn- och plåtsortiment
- Försäljning av betongbyggvaror, spalt och gummimattor
- Stort tillbehörssortiment i lager

Ring eller besök oss!

SIKO® AB

273 98 SMEDSTORP • 0414-51300
info@smisthorp.com www.smisthorp.com

DET BREDA SORTIMENTET MITT I SMÅLAND

Allt inom byggvaror och färg
Jord, blommor och presenter
Uthyrning av grävmaskin mm
Snickeriverkstad

ARONSSONS
BYGGVAROR

NORRGATAN 10 • 576 93 RÖRVIK
TEL. 0382 - 210 30

**VÄLKOMMEN TILL
VÅR GÅRDSBUTIK**

Mjöl, djurfoder
och andra lokala specialiteter

Personlig service i lantlig miljö

Orgavägen 6, Skärblacka
Tel: 011-57151, orgakvarn.se